

TTIP-sopimuksen tavoitteet ja kritiikki: Onko huoleen syytä?

TTIP-sopimuksen tavoitteet ja kritiikki: Onko huoleen syytä?

Copyright © 2015 Marko Juutinen

Suomen Attac on vuonna 2001 perustettu kansalaisjärjestö, joka pyrkii edistämään kriittistä globalisaatiokeskustelua, sosiaalista oikeudenmukaisuutta, kansalaislähtöistä demokratiaa, yhteiskunnallista avoimuutta ja kestäväää kehitystä. Toiminnallemme on olennaista talouden poliittisuuden korostaminen: kuten muussakin yhteiskunnallisessa toiminnassa, taloudelliset päätökset perustuvat arvoihin, vallankäyttöön ja valintoihin eri vaihtoehtojen välillä. Siksi on tärkeää, että keskeisistä kysymyksistä käydään mahdollisimman laajaa ja avointa keskustelua.

Raportti on ladattavissa ilmaiseksi osoitteesta attac.fi ja vapaakauppa.fi

Raportti on toteutettu Palkansaajasäätiön avustuksella.

Attac ry

Hämeentie 48

00500 Helsinki

Julkaisija: Attac ry

Laatinut: Marko Juutinen

Tekstinhoolto: Eeva Talvikallio

Kannen kuva: Jakob Huber/ECI Stop TTIP!

Taitto: Antti Kukkonen

Paino: Juvenes Print, Tampere 2015

ISBN 978-952-99602-4-8 (nid.)

ISBN 978-952-99602-5-5 (PDF)

ISBN 978-952-99602-6-2 (EPUB)

Sisällys

TIIVISTELMÄ	i
ESIPUHE	iii
JOHDANTO	1
NEUVOTTELujen TAUSTA	3
EU:N JA YHDYSVALTAIN YHTEISET NEUVOTTELUTAVOITTEET	6
NEUVOTTELUTAVOITTEISIIN LIITTYVIÄ ONGELMIA	8
Markkinoillepääsy	8
Sijoittajansuoja	8
Palvelukauppa	10
Rahoituspalvelut	12
Julkiset hankinnat	13
Säätely ja tullin ulkopuoliset kaupan esteet	15
Säätely-yhteistyö	15
GMO-ruoka ja elintarviketurvallisuus	16
Kaupan tekniset esteet	18
Säännöt ja globaalit standardit	20
Immateriaalioikeudet	20
Energia ja raaka-aineet	22
Kestävä kehitys ja työoikeudet	23
Riitojensovittelu	23
JOHTOPÄÄTÖKSET	25
Lähdeluettelo	28

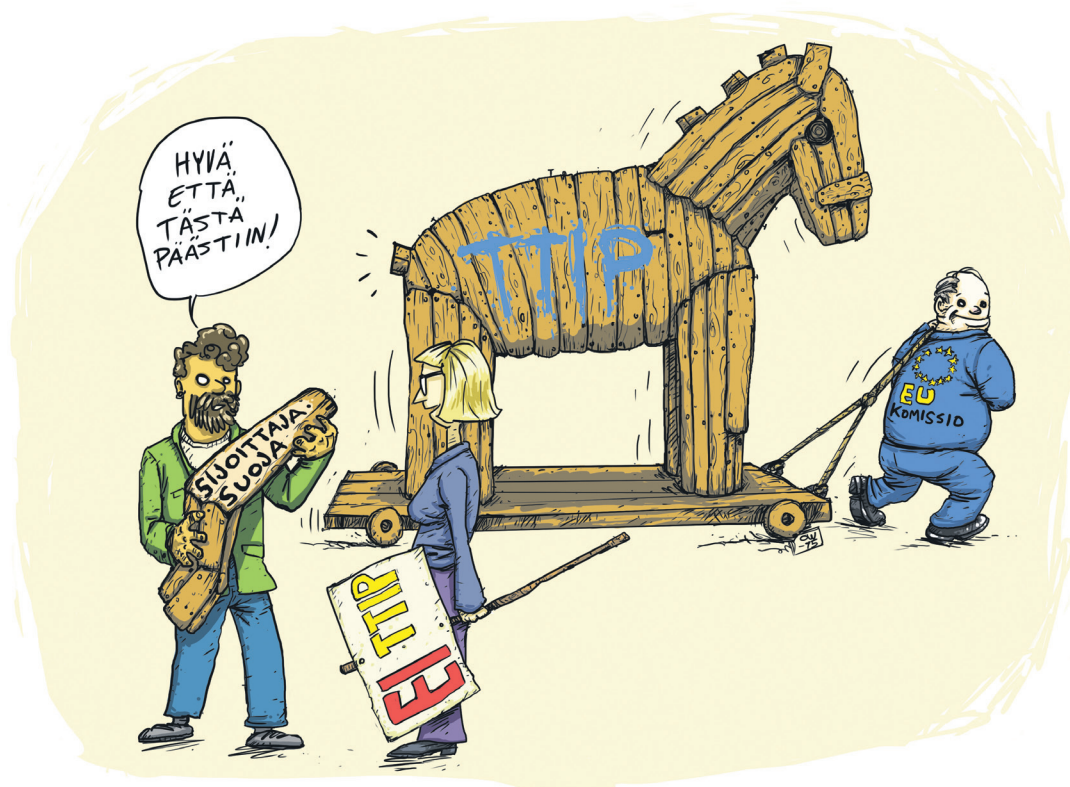
TIIVISTELMÄ

Tämä raportti tarkastelee EU:n ja Yhdysvaltain välillä neuvoteltavaa sopimusta transatlanttisesta kauppaja investointikumppanuudesta (Transatlantic Trade and Investment Partnership, TTIP). Sopimuksen odotetuista vaikutuksista on saatavilla useita myönteisiä arvioita. Useimmat arviot ovat taloustieteellisiä ja perustuvat pääasiassa vain yhteen taloustieteen teoriaan. Tämä on ongelmallista, koska päätös siitä, minkä teorian tai teorioiden mukaan sopimuksen vaikutuksia arvioidaan, on selkeästi poliittinen. Koska vapaakauppasopimuksilla vaikutetaan myös markkinoiden ja demokratian väliseen suhteeseen, kyse on mitä suurimmassa määrin politiikasta. TTIP-sopimusta koskeva virallinen tieto pyritään kuitenkin esittämään ikään kuin se olisi objektiivista ja poliittisesti neutraalia.

Tämän raportin tavoitteena on vastata TTIP-sopimusta vaihtoehtoisista näkökulmista arvioivan

tiedon puutteeseen. Raportissa arvioidaan sopimuksen odotettuja poliittisia, talouspoliittisia ja oikeudellisia vaikutuksia ennen kaikkea kansalaisten ja demokratian kannalta.

Raportin arvio perustuu sopimusneuvottelujen tavoitteista saatavilla olevaan, EU:n ja Yhdysvaltain tuottamaan viralliseen ja julkiseen asiakirja-aineistoon. Tärkeimpiä arvioinnin pohjana käytettyjä asiakirjoja ovat EU:n ja Yhdysvaltain yhteiset neuvottelutavoitteet, Euroopan unionin neuvoston EU:n komissiolle myöntämä neuvotteludirektiivi (mandaatti), komission sektorikohtaiset tavoiteasiakirjat, tietyt Maailman kauppajärjestö WTO:n sopimukset sekä Yhdysvaltain kauppapoliittisen edustuston vuonna 2014 julkaisemat raportit EU:n ja Yhdysvaltain välisistä kaupan esteistä. Raportissa on huomioitu niin ikään komission tammikuussa 2015 julkaisemat uudet asiakirjat.

Oskari Wäänänen

Koska neuvotteluprosessi on vielä kesken, arviot sen lopputuloksista ja vaikutuksista perustuvat suurelta osin ennakoiviin oletuksiin. EU:n ja Yhdysvaltain neuvotteluasiakirjoihin kirjattuja tavoitteita vertailemalla voidaan nostaa esiin niitä asioita, joissa osapuolten tavoitteet ovat yhteneviä ja joiden osalta neuvottelujen lopputulokset ovat siten ennustettavissa. Koska mahdollinen TTIP-sopimus rakentuu pitkälti Maailman kauppajärjestö WTO:n sopimuksille, neuvottelujen lopputuloksia voidaan ennakoida myös WTO-sopimuksia ja neuvottelujen tavoiteasiakirjoja vertailemalla. Joiltain osin käytettävissä on myös komission esityksiä lopullisen sopimustekstin sisällöksi. Tiettyjen asiakokonaisuuksien, kuten julkisten hankintojen ja palvelukaupan osalta sopimuksen vaikutuksia on mahdollista arvioida kontekstualisoimalla sopimusneuvottelut osaksi kansainvälistä taloutta ja EU:n uutta taloushallintoa.

Raportin keskeisimmät johtopäätökset ovat, että sopimus voi toteutuessaan (i) vahvistaa asiantuntijavaltaa demokraattisen päätöksenteon kustannuksella, (ii) vahvistaa yritysten valtaa kansallisten parlamenttien kustannuksella, (iii) siirtää parlamentaarista valtaa ylikansallisille elimille, jotka eivät ole demokraattisesti vastuunalaisia, (iv) heikentää oi-

keusvaltiota, (v) lisätä kasvihuonepäästöjä EU:ssa ja Yhdysvalloissa, (vi) heikentää kuluttajansuojaa, (vii) vapauttaa asteittain geeniruoan myyntiä ja tuotantoa EU:ssa sekä (viii) heikentää julkisten peruspalveluiden laatua. Osa johtopäätöksissä esitetyistä ennusteista näyttäytyy useimmille kielteisinä, kun taas toisten toivottavuus on tulkinnanvaraista ja riippuu tulkitsijan poliittisesta näkökannasta.

Raportti koostuu viidestä luvusta. Johdannon ja taustoitavan toisen luvun jälkeen käsitellään lyhyesti EU:n ja Yhdysvaltain yhteisiä neuvottelutavoitteita. Neljännessä luvussa perehdytään syvemmin varsinaisen sopimuksen mahdolliseen sisältöön ja vaikutuksiin. Sopimuksen sisältöä ja vaikutuksia käsitellään neuvottelutavoitekohtaisesti: jäsenitys on lainattu komission neuvotteludirektiivistä ja EU:n ja Yhdysvaltain välisen korkean tason työryhmän raportista. Viidennessä luvussa esitetään raportin johtopäätökset.

Raportin on tuottanut Attac ry Palkansaajasäätiön myöntämällä avustuksella.

ESIPUHE

Vaikka median kiinnostus EU:n ja Yhdysvaltain välillä neuvoteltavaa kauppaa ja investointikumppanuutta (Transatlantic Trade and Investment Partnership, TTIP) kohtaan on edelleen hajanaista, keskustelu aiheesta on pikkuhiljaa pääsemässä vauhtiin myös Suomessa. Neuvotteluiden sisältö on pääosin pidetty salassa, ja tietoa on tihkunut julkisuuteen vain vuotojen sekä komission hajanaisten raporttien, tiedotteiden ja vastahankaisten paljastusten kautta. Kansalaiset tarvitsevat asiasta enemmän ja parempaa tietoa.

Marko Juutinen, Attac ry:n ja Palkansaajasäätiön tukemana, on tehnyt suomalaiselle kansalaiskeskustelulle palveluksen kokoamalla yksiin kansiin sen hajanaisten tiedon, jota TTIP-sopimusneuvotteluista ja niiden taustoista on saatavilla. Laatimassaan raportissa Juutinen ennakoii sopimuksen sisältöä ja arvioi sen perusteluita ja järkevyyttä sekä osa-alueittain että kokonaisuutena.

Yhdysvallat ja EU ovat aktiivisesti ajaneet kahdenvälisiä vapaakauppasopimuksia Maailman kauppajärjestö WTO:n niin kutsutun Dohan neuvottelukierroksen kariuduttua. Dohan kierros käynnistyi vuonna 2001. Neuvottelut juutuivat pian alkamisensa jälkeen maataloustukia koskeviin kiistoihin ja niin sanottuihin ”Singaporen asioihin” eli kysymykseen siitä, pitäisikö investoinnit, kilpailulainsäädäntö ja julkishankinnat tuoda mukaan kauppaneuvotteluihin. Varsinkin EU on ajanut aivan erityisellä hanakkuudella Singaporen asialistaa eli käytännössä vahvempia oikeuksia ulkomaisille yhtiöille kaikissa maissa.

Doha-kierroksen jumiuduttua EU, Yhdysvallat ja Kiina ovat aktiivisesti työstäneet uusia kauppasopimuksia eri maiden ja maaryhmien kanssa. Singaporen asialistalle kuuluva asia on näissä sopimuksissa tyypillisesti mukana, mutta EU:n varjelemat maataloustuet eivät. Maataloustuotteiden sääntely sen sijaan kuuluu muun muassa nyt käytävien TTIP-neuvotteluiden piiriin. TTIP-neuvottelut ovat elimellinen ja

keskeinen osa tätä historiallista ja laaja-alaista kaupan vapauttamisen prosessia.

Paul Krugman kysyy toista vastaavaa sopimusjärjestelyä koskevassa kirjoituksessaan The New York Times -lehden blogissa (11.3.2015), miksi Barack Obaman hallitus haluaa uhrata osan poliittista pääomaansa sopimuksen ajamiseen, vaikka ”tosiasiassa kauppa on jo varsin vapaata ja standardimallien arviot jäljellä olevan protektionismin kustannuksista pieniä”. Saman kysymyksen voi esittää vähintään yhtä oikeutetusti Obaman hallinnolle sekä EU-komissiolle myös TTIP-sopimuksesta.

Jopa viralliset tulkinnat sopimuksen positiivisesta vaikutuksesta talouskasvuun ovat mitättömiä: ”optimistisenkin” skenaarion mukaan sopimus vahvistaisi bruttokansantuotteen vuosittaista kasvua lähitulevaisuudessa vain noin 0,05 % vuodessa, eikä riippumaton tutkimus puolla edes tätä vaatimatonta arviota. Tutkimus ei anna tukea myöskään sille neuvottelujen lähtöoletukselle, että investointisopimukset lisäisivät investointeja sopimuksen tehneessä maassa – saati että ne lisäisivät yritysten investointialttiutta maailmantaloudessa kokonaisuutena.

Kritiikki positiivisia odotuksia perustelevan tutkimustiedon puutteesta voidaan yleistää koskemaan

TTIP-sopimusta kokonaisuudessaan. Muun muassa Jeronim Capaldon syksyllä 2014 julkaistu ja laajaa huomiota herättänyt tutkimus, joka perustuu astetta realistisempiin oletuksiin kuin komission viralliset arviot, osoittaa sopimuksen vaikutukset EU:ssa pikemminkin negatiivisiksi. Tutkimuksen mukaan TTIP:n toteutuessa EU:n nettovienti vähenisi hieman, kun Yhdysvaltain kanssa käyty kauppa syrjäyttäisi osan EU:n sisäisestä kaupasta. Nettoviennin vähenemisen seurauksena EU:n bruttokansantuote kutistuisi 0,2–0,5 %. Työntekijöiden tulot varsinkin pohjois-Euroopassa laskisivat jopa tuhansia euroja vuodessa, valtioiden ja kuntien verotulot vähenisivät, ja rahoituksen epävakaus ja epätasapainot lisääntyisivät.

Ketkä sopimuksesta sitten hyötyisivät? Nähdäkseni vastaus on ilmeinen: pääoma ja suuryhtiöt. Sopimus kasvattaisi pääoman omistajien tulo-osuuksia ja suuryhtiöiden valtaa yli demokraattisen päätöksenteon.

Juutisen raportti nostaa esiin muun muassa ne negatiiviset vaikutukset, joita sopimukseen sisältyvällä investointisuojaolla olisi demokratian kannalta. Raportissa korostetaan niin ikään, kuinka kyseenalaista on määritellä ihmisten tai luonnon turvallisuutta ja hyvinvointia koskeva sääntely ”kaupan esteeksi”. Itselleni tämä on yksi neuvotteluiden keskeisimmistä ongelmista. Kantani on, että koko neuvotteluprosessi lepää epälegitiimillä pohjalla: kun kauppaneuvottelijoilla on valtuudet salaisissa diplomaattisissa neuvotteluissa muuttaa jopa tuhansia demokraattisesti laadittuja säädöksiä ja lakeja kertaheitolla, ollaan kaukana demokratiasta.

Maailmantalouden ongelmia ja kriisejä ei ratkaista kaupan ”vapautta” lisäämällä – uusilla vapaakaup-pajärjestelyillä luodaan pikemminkin vain uusia ongelmia. Todellisten ratkaisujen löytäminen maailmantalouden ongelmiin edellyttäisi maailmanlaajuisesti koordinoitua talouspolitiikkaa; sellaista keskinäisriippuvuuden hallintaa, jonka avulla edistetään vakaata kasvua, työllisyyttä ja hyvinvointia kaikkialla ja kaikille yhtäaikaan. Olennainen kysymys koskee kokonaiskysynnän muodostumista. Maailmantalouden yhteenkietoutuneisuuden hallinta vaatii myös ekologisten näkökohtien integroimista osaksi talouden mekanismeja. Uudet globaalit instituutio-naaliset järjestelyt edellyttävät puolestaan globaalia demokratiaa.

Juutisen laatimassa raportissa kysytään, ovatko TTIP-sopimusta koskevat huolet oikeutettuja. Vaikka raportin vastaus kysymykseen on ”kyllä ovat”, siinä esitettyjen johtopäätösten hyväksyminen ei edellytä demokraattisen globaalikeynesiläisyyden edistämiseen sitoutunutta näkökantaa. Raportti tarjoaa asiapitoisia eväitä moniarvoiseen kansalaiskeskusteluun nimenomaan TTIP-sopimusneuvotteluista. Keskustelu siitä, millä tavoin sopimukseen liittyvät uhat voidaan välttää, edellyttää selkeää ja tutkittua tietoa. Juutisen raportti vastaa juuri tähän tarpeeseen.

Helsingissä 16.3.2015,
Heikki Patomäki

JOHDANTO

Neuvottelut Euroopan unionin ja Yhdysvaltain välisestä laajasta vapaakauppasopimuksesta (Transatlantic Trade and Investment Partnership, TTIP) käynnistyivät heinäkuussa 2013. Neuvottelut ovat viimeisin vaihe 1990-luvulla alkaneessa prosessissa, jonka tavoitteena on luoda kattavat transatlanttiset yhteismarkkinat EU:n ja Yhdysvaltain välille.¹ Euroopan komission, Yhdysvaltain kauppapoliittisen edustuston sekä useiden yritysjärjestöjen ja tutkimuslaitosten mukaan EU:n ja Yhdysvaltain välisen taloudellisen yhteistyön tiivistäminen edistäisi talouskasvua, loisi uusia työpaikkoja ja selkiyttäisi avoimen talouden pelisääntöjä maailmanlaajuisesti.² Komission tilaaman vaikutusarvion mukaan sopimus alkaisi vuoteen 2027 mennessä tuottaa vuosittain 119 miljardin euron arvosta taloudellista hyötyä EU:ssa ja 95 miljardin euron arvosta Yhdysvalloissa. Jos luvut jaettaisiin tasan kaikille neljän hengen kotitalouksille, se vastaisi 546 euron suuruista summaa per kotitalous EU:ssa ja 655 euron summaa Yhdysvalloissa. Näiden hyötyjen odotetaan koituvan sopimuksen seurauksena aukeavista uusista markkinoista, kaupan esteiden purkamisesta sekä yhteisten standardien vahvistamisesta.³

Transatlanttisen vapaakauppasopimuksen markkinointi kasvun ja työllisyyden kasvattamisen välineenä on harhaanjohtavaa useastakin syystä. Ensinnäkään Euroopan komissio ei ole esittänyt pitävää näyttöä siitä, että sopimus sekä kasvattaisi taloutta että loisi työpaikkoja. Komission esittämät, sopimuksen hyötyjä kuvaavat luvut perustuvat arvioon, jonka pohjana käytetty taloustieteellinen malli ei pysty ottamaan kantaa työllisyyden kehitykseen. Tämä niin kutsuttu yleisen tasapainon malli rakentuu oletukselle, että vapailla markkinoilla tuotantovoimat asettuvat itsestään tasapainoon. Malli ei tunnista tuotantovoimien alikäyttöä, ja työttömyys on siinä määritelty rakenteel-

liseksi ongelmaksi.⁴ Toisenlaista mallia käyttämällä hyötylaskelmat muuttuvat negatiivisiksi: TTIP:stä olisi EU:ssa haittaa sekä talouskasvulle että työllisyydelle.⁵ Paitsi että arvion pohjana käytetyn mallin taustaoletukset ovat kyseenalaisia, se tarkastelee lisäksi eurooppalaista taloutta keskimäärin. EU koostuu kuitenkin useista eri valtioista, joiden työmarkkinat, taloustilanne ja kilpailukyky poikkeavat huomattavasti toisistaan. Sellaista kuvitteellista ”keskimääräistä EU:ta”, jota komission käyttämä arvio sopimuksen hyödyistä koskee, ei ole olemassa muualla kuin paperilla.⁶

Komissiota ei kuitenkaan voi syyttää valehtelusta, sillä vapaakauppaneuvottelut on onnistuneesti rajattu sellaiseen käsitykseen todellisuudesta, jossa kaupan esteiden purkaminen on lähes aina hyödyllistä. Suhteellisen edun teoria ja länsimaisessa taloustieteellisessä ja -poliittisessa ajattelussa valtaa pitävä uskklassinen taloustiede nimittäin osoittavat, että kauppa kannattaa aina. Suhteellisen edun teorian mukaan kaupan esteiden purkaminen pakottaa ihmiset keskittymään sellaiseen työhön, jossa he ovat ainakin suhteellisesti muita parempia.⁷ Usklassisen talousteorian nojalla kaupan vapauttaminen voi myös edistää uusien työpaikkojen syntymistä, jos kasvava kilpailu johtaa esimerkiksi työmarkkinauudistuksiin, irtisanomissuojan purkuun ja työttömyyskorvausten alentamiseen.⁸ Rakennemuutokset voivat käynnistyä, kun koveneva kilpailu luo paineita uudistuksille ja kun poliitikot voivat väittää, että muutakaan vaihtoehtoa ei ole. Tästä näkökulmasta komissio ei siis suoraan valehtelee, mutta jättää kyllä jotain olennaista kertomatta.

TTIP-neuvottelujen vastustus kansalaisyhteiskunnan keskuudessa on ollut kiivasta. Eurooppalaiset kan-

1 Meyer & Luenen 2008.

2 HLWG 2013, 1, 2; USTR 2014a; Euroopan komissio 14.06.2013, 3, 6; Bertelsmann Foundation 2013; BusinessEurope 2012; Capaldo 2014.

3 Euroopan komissio 14.06.2013, 3, 6; Francois ym. 2013, 46, 47.

4 Kaitila & Kotilainen 2013, 41; Francois ym. 2013; Erixon & Bauer 2010. Ks. myös Juutinen 2014b, 38–41.

5 Capaldo 2014.

6 Juutinen 2014b, 38; Francois ym. 2013, 25.

7 Ricardo 2001 [1817], 87; Pugel 2012, 37–41.

8 Ks. esim. OECD 2013, 21.

salaisjärjestöt yrittivät kesällä 2014 käynnistää kansalaisaloitteen TTIP-sopimusta vastaan. Komissio hylkäsi aloitteen syksyllä. Nyt, vuoden 2015 keväällä, aloitetta ollaan toteuttamassa ilman komission suostumusta ja lainvoimaista asemaa. Maaliskuun 10. päivä sen oli allekirjoittanut 1 550 046 eurooppalaista. Jos sopimus toisi toteutuessaan todellakin vain taloudellista hyötyä, miksi se herättäisi näin voimakasta vastarintaa?

Kansalaisten huolenaiheena ovat työ- ja sosiaalioikeuksien madaltuminen, yksityisyydensuojan kaventuminen, ympäristösääntelyn heikentyminen ja kuluttajansuojan lasku. Aloitteen allekirjoittajat vastustavat julkista palveluntuotantoa ja kulttuuriomaisuutta koskevan sääntelyn purkamista ”läpinäkymättömissä neuvotteluissa” ja pelkäävät, että sääntely-yhteistyö ja sijoittajansuoja uhkaavat demokratiaa ja oikeusvaltiota.⁹ Huolenaiheita perustele osaltaan se, että sopimuksen taloudellisista hyödyistä peräti 80 prosentin odotetaan koituvan juuri ”byrokraatiaan ja sääntelyyn liittyvien kustannusten alenemisesta sekä palvelujen ja julkisten hankintojen kaupan vapauttamisesta”.¹⁰

Tässä raportissa TTIP-sopimusneuvotteluja tarkastellaan siitä näkökulmasta, minkälaisia poliittisia ja yhteiskunnallisia muutoksia sopimus voisi toteutuessaan tuoda mukanaan. Sopimuksen mahdollisia vaikutuksia arvioidaan ennen kaikkea kansalaisten ja demokratian kannalta. Tavoitteena on vastata kysymykseen, missä määrin TTIP-neuvotteluista saatavilla oleva tieto tukee kansalaisyhteiskunnan huolia.

Raportin arvio perustuu saatavilla olevien, sopimuksen tavoitteita ja sisältöä koskevien asiakirjojen sekä olennaisten aiempien vapaakauppasopimusten tarkasteluun. Keskeisimpiä tarkastelun pohjana käyt-

tyistä asiakirjoista ovat EU:n ja Yhdysvaltain yhteiset neuvottelutavoitteet, Euroopan unionin neuvoston EU:n komissiolle myöntämä neuvotteludirektiivi (mandaatti), komission sektorikohtaiset tavoiteasiakirjat, tietyt Maailman kauppajärjestö WTO:n sopimukset sekä Yhdysvaltain kauppapoliittisen edustuston vuonna 2014 julkaisemat raportit EU:n ja Yhdysvaltain välisistä kaupan esteistä. Raportissa on huomioitu niin ikään komission tammikuussa 2015 julkaisemat uudet asiakirjat.

EU:n ja Yhdysvaltain neuvotteluasiakirjoihin kirjattuja tavoitteita vertailemalla pyritään nostamaan esiin niitä asioita, joissa osapuolten tavoitteet ovat yhteneviä ja joiden osalta neuvottelujen lopputulokset ovat siten ennustettavissa. Koska mahdollinen TTIP-sopimus rakentuu pitkälti Maailman kauppajärjestö WTO:n sopimusten perustalle, neuvottelujen lopputuloksia ennakoidaan lisäksi olemassaolevia WTO-sopimuksia ja neuvottelujen tavoiteasiakirjoja vertailemalla. Joiltain osin käytettävissä on myös komission esityksiä lopullisen sopimustekstin sisällöksi. Tiettyjen asiakokonaisuuksien, kuten julkisten hankintojen ja palvelukaupan osalta arvio sopimuksen vaikutuksista tehdään kontekstualisoimalla sopimusneuvottelut osaksi kansainvälistä taloutta ja EU:n uutta taloushallintoa.

Raportti koostuu viidestä luvusta. Johdannon ja taustoitettavan toisen luvun jälkeen käsitellään lyhyesti EU:n ja Yhdysvaltain yhteisiä neuvottelutavoitteita. Neljännessä luvussa perehdytään syvemmin varsinaisen sopimuksen mahdolliseen sisältöön ja vaikutuksiin. Sopimuksen sisältöä ja vaikutuksia käsitellään neuvottelutavoitekohtaisesti: jäsenitys on lainattu neuvotteludirektiivistä ja EU:n ja Yhdysvaltain välisen korkean tason työryhmän raportista. Viidennessä luvussa esitetään raportin johtopäätökset.

⁹ STOP TTIP 2014.

¹⁰ Euroopan komissio 14.06.2013, 4; Juutinen 2014a; Krajewski 2003.

NEUVOTTELUJEN TAUSTA

Ajatus transatlanttisesta yhteisöstä on suunnilleen yhtä vanha kuin ajatus yhtenäisestä Euroopasta, eikä se rajoitu yksin taloudelliseen kumppanuuteen. Valta-meren ylittävistä taloudellisesta ja poliittisesta liitosta haaveili ensimmäisten joukossa amerikkalainen federalisti Clarence Streit jo toisen maailmansodan kynnyksellä. Hän tiivistä visiona teoksessaan *Union Now* (1939), joka nousi julkaisunsa jälkeen Yhdysvalloissa nopeasti myyntilistojen kärkeen. Vuonna 1954 julkaistun Atlanttisen yhtenäisyysjulistuksen kirjoittajat – yli 150 henkeä kahdeksasta NATO-maasta – kehittivät julistuksessaan NATO-johtajia laajentamaan yhteistyötä: koordinoimaan jäsenmaiden politiikkaa, kaupankäyntiä ja puolustusta sekä luomaan yhteinen ohjelma tullien alentamiseksi ja kaupan esteiden purkamiseksi. Allekirjoittajien joukossa olivat muun muassa Yhdysvaltain entinen presidentti Harry S. Truman sekä jo edellä mainittu transatlanttisen federalismin *grand old man* Clarence Streit.¹¹

Yhdysvalloissa ajatus transatlanttisesta integraatiosta kasvatti suosiotaan heti toisen maailmansodan jälkeen maan omaksuessa roolinsa vapaan maailman johtajana. Vuonna 1962 pitämässään itsenäisyydenpäivän puheessa presidentti John F. Kennedyn muotoili asian seuraavasti:

But I will say here and now, on this Day of Independence, that the United States will be ready for a Declaration of Interdependence, that we will be prepared to discuss with a united Europe the ways and means of forming a concrete Atlantic partnership, a mutually beneficial partnership between the new union now emerging in Europe and the old American Union founded here 175 years ago.¹²

Samansuuntaisia ajatuksia esitti eurooppalaisen integraation isähahmo Jean Monnet vuonna 1961 Hanoverilaisen yliopiston lukuvuoden päättäjaisissa pitämässään puheessa. Monnet’n mukaan ihmis-

luonne ei muutu, mutta ihmisten keskinäiset suhteet muuttuvat instituutioita kehittämällä. Yhteisten pelisääntöjen avulla voidaan rakentaa tasapainoisia ja rauhanomaisia suhteita kansojen välille. Euroopassa tämä prosessi alkoi vuonna 1951 perustetun Euroopan hiili- ja teräsyhteisön luomisesta käynnistyneellä taloudellisella integraatiolla, joka loi asteittain tarvetta myös poliittiselle yhdentymiselle. Monnet näki yhteisten instituutioiden olevan tarpeellisia tai “välttämättömiä” myös transatlanttisella tasolla.¹³

Kului kolme kymmentä vuotta Monnet’n puheesta ennen kuin EU ja Yhdysvallat antoivat ensimmäiset yhteiset julistuksensa aiheesta. Vuonna 1990 allekirjoitettiin transatlanttinen julistus (Transatlantic Declaration), vuonna 1995 uusi transatlanttinen toimintaohjelma (New Transatlantic Agenda, NTA) ja vuonna 1998 julistus transatlanttisesta talouskumppanuudesta (Transatlantic Economic Partnership, TEP).¹⁴ Vuosien 1990 ja 2008 välillä tapahtuneista yhdentymispyrkimyksistä on todisteena lähes 2000 sivua julistuksia, toimintasuunnitelmia, huippukokousraportteja sekä jatkotoimia koskevia esityslistoja. Nämä asiakirjat eivät ole helposti saatavilla. Asiakirjojen vaikea saatavuus voi olla yksi osasy siihen, miksi nyt neuvoteltu TTIP näyttäytyy monelle täysin uutena vapaakauppasopimuksena, vaikka sen taustalla on yli 20 vuotta pohjatyötä.

Esimerkiksi vuoden 1998 julistus transatlanttisesta talouskumppanuudesta koskee ensisijaisesti juuri sääntelykysymyksiä, kaupan teknisten esteiden purkamista, palveluiden kaupan vapauttamista, yhteistyötä maataloutta koskevassa sääntelyssä, julkisten hankintojen vapauttamista ja henkisen omaisuuden suojan vahvistamista – asioita, jotka ovat kaikki myös TTIP-neuvottelujen asialistalla.¹⁵ Kaupan teknisiä esteitä ovat muun muassa erilaiset turvallisuus- ja laatuvaatimukset, joiden tarkoituksena on estää tai ra-

11 Declaration of Atlantic Unity 1954.

12 Kennedy 4.7.1962.

13 Monnet 1961.

14 Meyer & Luenen 2008, 33, 45, 189, 193.

15 The Transatlantic Economic Partnership 1998, § 3, 4.

joittaa esimerkiksi terveydelle ja ympäristölle vaarallisten aineiden myyntiä ja markkinointia. Palveluiden ja julkisten hankintojen tapauksessa kyse on erilaisten palveluiden, kuten sosiaali- ja terveyspalveluiden tuottantotavoista, hinnoista ja laatuvaatimuksista. Toisin sanoen siitä, mikä on julkisen vallan rooli hyvinvointipalveluiden tarjoajana.

Transatlanttisen integraation 20-vuotisen taipaleen aikana EU ja Yhdysvallat ovat jatkuvasti edistäneet kansainvälistä kauppaa Maailman kauppajärjestö WTO:ssa. Niin aiemmissa kahdenvälisissä julistuksissaan kuin paraikaa käytävissä TTIP-neuvotteluissa EU ja Yhdysvallat ovat sitoutuneet kehittämään WTO-sopimuksilla perustettua kansainvälistä järjestelmää.¹⁶ Maailman kauppajärjestö WTO perustettiin vuonna 1995 voimaan tulleella Marrakeshin sopimuksella. Sopimus koostuu WTO:n perustamisopimuksesta ja noin 30:stä liitesopimuksesta, joissa on asetettu yhteiset periaatteet avoimen kansainvälisen talouden kehittämiseksi.¹⁷ Monenväliset neuvottelut kansainvälisen kaupan vapauttamisesta ovat kuitenkin edenneet hyvin hitaasti ja päätyneet lähes umpikujaan vuonna 2008.

WTO:n tärkeimmät niin kutsutut yleissopimukset ovat tavaroiden kauppaa (General Agreement on Trade and Tariffs, GATT) ja palveluiden kauppaa (General Agreement on Trade of Services, GATS) koskevat sopimukset sekä henkisen omaisuuden suoja koskeva TRIPS-sopimus (Agreement on Trade-related Aspects of Intellectual Property Rights). Termi ”yleissopimus” viittaa sopimusten laajuuteen: ne kattavat lähes kaikki yhteiskunnan sektorit. Palvelukauppaa koskevassa GATS-sopimuksessa on katettu kaikki palvelualat koulutus- ja terveydenhuoltopalveluista aina telekommunikaatioon ja rahoituspalveluihin. Erityissopimuksista tärkeimpiä ovat maatalouden vapaakauppaa, sijoittajansuojaa, kaupan teknisiä esteitä sekä terveys- ja kasvinsuojelutoimia koskevat sopimukset. Kaikkia näiden sopimusten kattamia asioita käsitellään myös TTIP-neuvotteluissa.

WTO-sopimuksissa ei päästy niin pitkälle kuin moni olisi toivonut. Jotkin asiat, kuten monenvälinen investointisopimus MAI (Multilateral Agreement on Investments), ovat jääneet täysin syntymättä.¹⁸

MAI:n peruspilari oli sijoittajan oikeus haastaa valtio oikeuteen. Nykyisissä WTO-sopimuksissa riitoja sovitellaan hallitustenvälisesti myös sijoitusten osalta. Tällä hetkellä neuvotteilla on useita vapaakauppasopimuksia, joissa aikaisempia epäonnistumisia ja puutteita voidaan korjata: yksi tällainen ”puute” on juuri monenväliseen investointisopimukseen sisältynyt sijoittajan oikeus, joka tunnetaan TTIP-sopimuksessa nimellä sijoittajansuoja.

Toinen uudelleen käsittelyyn nostettu kysymys on palveluiden kauppa. WTO:n palveluiden kauppaa koskevassa yleissopimuksessa (GATS) allekirjoittajamaat säilyttivät itsellään verrattain laajat oikeudet markkinoiden sääntelyyn huolimatta siitä, että sopimuksen kunnianhimoisena tavoitteena oli vapauttaa *kaikkien* palvelualojen *kaikki* palvelut. Sopimuksessa määritellyt 12 palvelusektoria (yrityspalvelut, telekommunikaatiopalvelut, rakennuspalvelut, jakelupalvelut, koulutuspalvelut, ympäristöpalvelut, rahoituspalvelut, sosiaali- ja terveyspalvelut, turismiin liittyvät palvelut, kulttuuri- ja viihdepalvelut, liikennepalvelut sekä muut palvelut) kattavatkin luultavasti kaikki kuviteltavissa olevat palvelut. Näiden sektoreiden ulkopuolelle ei jää muuta kuin sopimuksen ensimmäisen artiklan kolmannen pykälän mukaiset julkista valtaa käytettäessä tarjottavat palvelut, joita valtio tarjoaa vailla kilpailua.¹⁹ Korkealle asetetut tavoitteet eivät kuitenkaan toteutuneet, kun enemmistö sopimuksen allekirjoittajista sulki myös terveys- ja koulutuspalvelut sen ulkopuolelle. Kaikki allekirjoittajamaat eivät vapauttaneet myöskään turismiin liittyviä palveluita.²⁰ Lisäksi jäsenmaat saattoivat määritellä kullekin palvelualalle erityisiä ehtoja. Esimerkiksi Suomella on voimassa seuraava, yhteen rahoituspalveluun rajautuva ehto: jos tilintarkastustoimisto tarkastaa suomalaisen yrityksen tilejä, tulee tarkastajista vähintään yhden olla Suomessa asuva Suomen kansalainen.²¹ Huolimatta laajoista ja kattavista periaatteistaan, GATS toteutui siis käytännössä jäsenmaiden itse laatimien erityisten sitoumuslistojen mukaisena. Näin allekirjoittajamaat suojasivat sääntelyvaltaansa eli pitivät itsellään oikeuden markkinoiden sääntelyyn haluamissaan kysymyksissä.

Niillä aloilla, joilla palvelut GATS-sopimuksella vapautettiin, jäsenmaat luopuivat osasta sääntely-

16 The Transatlantic Economic Partnership 1998, § 3, 7, 8; Euroopan unionin neuvosto 2013, § 2, 6.

17 UM 2014.

18 Monenvälinen investointisopimus MAI tosin oli OECD:ssa ajettu projekti.

19 WTO 1995a, I (3).

20 Adlung & Carzaniga 2001, 353. Turismin ja viihdealan palvelut vapautti 90 % ja terveys- ja koulutuspalvelut vain 40 % allekirjoittajamaista (emt.).

21 WTO 1995b.

autonomiaansa. Uusia sääntelyperiaatteita olivat esimerkiksi: (1) kaikkia ulkomaisia palveluita ja palveluntarjoajia on kohdeltava samalla tavalla ("suosituimmuuskohtelu", GATS II), (2) viranomaisten tulee ilmoittaa kaikista palvelukauppaan vaikuttavista sääntelymuutoksista muille sopimusosapuolille ("läpinäkyvyys", GATS III), (3) kotimaisella sääntelyllä ei tule aiheuttaa tarpeettomia esteitä palvelukaupalle (GATS VI), (4) kaikille yrityksille ja kaikelle työvoimalle on suotava samanlaiset oikeudet kuin kotimai-

sille yrityksille ja työvoimalle ("kansallinen kohtelu", GATS XVII) ja (5) kaikille toisten jäsenmaiden palveluille ja palvelujentarjoajille tulee sallia markkinoillepääsy (GATS XVI).²² Nämä periaatteet edistävät kilpailua. Poliitiikkaa ne ehdollistavat.²³

²² WTO 1995a.

²³ Ks. esim. Juutinen 2014a; Krajewski 2003.

Kuva: Christian Mang/Campact

EU:N JA YHDYSVALTAIN YHTEISET NEUVOTTELUTAVOITTEET

Kuva: fkph/Campact

Euroopan kauppakomissaarin Karel de Guchtin ja Yhdysvaltain kauppapoliittisen edustajan Ron Kirkin johtama korkean tason työryhmä, High Level Working Group on Jobs and Growth (HLWG), perustettiin vuonna 2011 selvittämään, kuinka vapaakaupalla voitaisiin luoda kasvua ja työpaikkoja Euroopassa ja Yhdysvalloissa.²⁴ Helmikuussa 2013 julkaistussa lopuraportissaan työryhmä suosittelee neuvottelujen käynnistämistä kattavan kauppaa- ja investointisopimuksen solmimiseksi EU:n ja Yhdysvaltain välille. Paraikaa käytävät TTIP-neuvottelut käynnistettiin vastauksena työryhmän raportin suosituksiin.

Työryhmän raportti on jaettu kolmeen osaan, joista ensimmäinen käsittelee markkinoillepääsyä, toinen

sääntely-yhteistyötä ja tullin ulkopuolisia kaupan esteitä ja kolmas sääntöjä ja globaaleja standardeja.²⁵ Alla käydään lyhyesti läpi neuvotteluosapuolten yhteiset tavoitteet näillä kolmella eri osa-alueella. Paraikaa neuvoteltavan TTIP-sopimuksen sisältöä ja ongelmia käsitellään seuraavassa luvussa niin ikään korkean tason työryhmän raportin asiakohtaista jaoteltua noudattaen.

MARKKINOILLEPÄÄSY

Raportin markkinoillepääsyä käsittelevässä osassa on neljä kohtaa: tullit, sijoitukset, palvelukauppa ja julkiset hankinnat. Näistä kahden viimeksi mainitun eli

²⁴ White House 28.11.2011.

²⁵ HLWG 2013.

palvelukaupan ja julkisten hankintojen osalta neuvotteluosapuolten yhteinen tavoite on poistaa pitkään voimassa olleita kaupan esteitä eli turvata nykyistä laajempi markkinoillepääsy.²⁶ Palvelukauppaa rajoittavia tekijöitä ovat esimerkiksi EU:n jäsenmaiden WTO-sopimuksessa asettamat rajoitteet. Julkisten hankintojen tarjouskilpailu puolestaan on nykyisellään vapautettua vain tietyn kynnsarvon ylittävältä osin, eikä tämäkään koske kaikkia hankintoja. Esimerkiksi veden ja sähkön jakelu on suljettu kokonaisuudessaan kilpailutuksen ulkopuolelle.²⁷

SÄÄNTELY-YHTEISTYÖ JA TULLIN ULKOPUOLISET KAUPAN ESTEET

Eritasoisten viranomaisten ilman yhteistä koordinaatiota harjoittama sääntely EU:ssa ja Yhdysvalloissa asettaa lukemattomia pienempiä ja suurempia rajoitteita kaupankäynnille alueiden välillä. TTIP-sopimuksen tavoitteena on luoda uusia päätöksentekokeleimiä ja -mekanismeja, jotka edistävät vapaakauppaa ja estävät uusien kaupan esteiden syntymisen. Voimassaolevia kaupan esteitä voidaan purkaa sääntelykäytäntöjä yhtenäistämällä, sääntelyä harmonisoimalla, tunnustamalla toisen osapuolen sääntely riittäväksi sekä sääntelyviranomaisten välistä koordinaatiota lisäämällä.²⁸

26 HLWG 2013, 2, 3.

27 USTR 2014b, 120.

28 HLWG 2013, 4.

Tullien ulkopuoliset kaupan esteet on raportissa luokiteltu kahteen ryhmään, kaupan teknisiin esteisiin (Technical Barriers to Trade, TBT) sekä SPS-esteisiin. Lyhenne SPS tulee terveys- ja kasvin-suojelutoimia koskevan WTO-sopimuksen nimestä (Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures). Kaupan teknisiä esteitä puolestaan ovat esimerkiksi erilaiset tuoteturvallisuuteen liittyvät laatustandardit, raaka-ainekriteerit ja testausvaatimukset. Korkean tason työryhmä suosittelee raportissaan, että Yhdysvallat ja EU tiivistäisivät TTIP-sopimuksella SPS- ja TBT-kysymyksiä koskevaa sääntely-yhteistyötä ja yhtenäistäisivät sääntelyperiaatteitaan pidemmälle kuin aiemmissa WTO-sopimuksissa on tehty.²⁹

SÄÄNNÖT JA GLOBAALIT STANDARDIT

Keskeisimmät säännöt ja standardit niin transatlanttisen kuin maailmanlaajuisen kaupan kannalta koskevat ainakin immateriaalioikeuksia, ympäristö- ja työläinsääntöä, valtionyritysten saamia tukia sekä raaka-aineiden ja energian vienti- ja tuontirajoituksia. Korkean tason työryhmä suosittelee, että neuvottelut sidottaisiin ympäristölainsäädännön osalta EU:n vapaakauppasopimusten kestävä kehityksen kappaleisiin ja työläinsäädännön osalta Yhdysvaltain vapaakauppasopimuksiin.³⁰

29 HLWG 2013, 4.

30 HLWG 2013, 6.

NEUVOTTELUTAVOITTEISIIN LIITTYVIÄ ONGELMIA

MARKKINOILLEPÄÄSY

Sijoittajansuoja

TTIP-sopimuksen ongelmakohdista ehkä eniten huomiota on herättänyt sijoittajansuoja. EU:n komission neuvotteludirektiivin mukaan sijoittajansuojan tarkoituksena on lisätä EU:n ja Yhdysvaltain välisiä sijoituksia, purkaa sijoituksiin kohdistuvia kaupan esteitä ja vahvistaa sijoittajien oikeusturvaa. Direktiivin mukaan kaikkia sijoituksia ja sijoittajia tulisi kohdella samalla tavalla kuin kansallisia sijoituksia ja sijoittajia (ns. kansallinen kohtelu). Pääomavarojen ja sijoittajien maksujen siirrot tulisi vapauttaa. Lisäksi direktiivissä valtuutetaan komissio neuvottelemaan sijoituksia koskevasta riitojensovittelusta, josta vastaa Maailmanpankin alaisuudessa toimiva riitojensovitte-
luelin.³¹

Maailmanpankin alaisuudessa toimiva Kansainvälinen investointiriitojen sovittelukeskus (International Center for Settlement of Investment Disputes, ICSID) perustettiin vuonna 1966. Suomi allekirjoitti perustamissopimuksen heti seuraavana vuonna, ja nykyisin allekirjoittajamaita on 159.³² Historiansa aikana keskuksessa on otettu käsittelyyn yhteensä yli 470 riitaa, joista oli vuoden 2015 alkuun mennessä saatettu loppuun 302.³³ Kaikista keskuksen tähän mennessä käsittelemistä riidoista neljännes (26 prosenttia) koskee öljy-, kaasu- tai kaivosteollisuutta ja 13 prosenttia muuta energiasektoria. Ennen vuotta 1997 uusia riitoja avattiin korkeintaan neljä vuodessa, kun 2000-luvulla uusia kanteita on nostettu useita kymmeniä joka vuosi. Yli puolessa (63 prosentissa) kaikista sijoittajien valtioita vastaan nostamista kanteista syytökset perustuvat kahdensivisiin sijoituksia koskeviin sopimuksiin (Bilateral Investment Treaty).³⁴

Kriitikkojen mukaan sijoittajansuoja eli sijoittajille annettu oikeus haastaa valtio oikeuteen sijoittajien etua haittaavien lainsäädännöllisistä tai muista toimista kaventaisi demokratiaa. Sijoittajansuoja ei kriitikoille näyttäydy yksinomaan keinona suojata sijoittajia valtion mahdollisilta väärinkäytöksiltä, epäreilulta kohtelulta tai pakkolunastuksilta, vaan myös yrityksille annettuna valtana kyseenalaistaa demokraattinen päätöksenteko. Pahimmillaan se voisi merkitä, että yritykset voivat estää myös yleishyödyllisiä tarkoituksia kuten ympäristön tai terveyden suojelua varten tehdyn uuden sääntelyn tai vaatia valtiolta korvauksia niistä mahdollisista uusista kustannuksista tai voittotappioista, joita tällainen sääntely niille aiheuttaa.³⁵

Tällainen riski sisältyy muun muassa Suomen ja Kazakstanin vuonna 2008 allekirjoittamaan sijoitusten edistämistä ja vastavuoroista suojaamista koskevaan sopimukseen:

Sopimuspuolen sijoittajien toisen sopimuspuolen alueella olevia sijoituksia ei pakkolunasteta tai kansallisteta eikä niihin kohdisteta muita suoria tai välillisiä toimenpiteitä, joilla on pakkolunastusta tai kansallistamista vastaava vaikutus (jäljempänä ”pakkolunastus”), ellei sitä tehdä yleisen edun vuoksi, ketään syrjimättä, oikeudenmukaista menettelyä noudattaen ja maksamalla siitä välitön, riittävä ja tosiasiallinen korvaus.³⁶

Pakkolunastus on väljä käsite, joka jättää paljon tilaa tulkinnoille. Äärimmillään muun muassa Suomen ja Kazakstanin välistä sopimusta voidaan tulkita siten, että mikäli yleisen edun vuoksi tehtävästä sääntelystä aiheutuu sijoittajille tappioita tai voittojen menetyksiä, tulee valtion maksaa sijoittajille noista menetyksistä ”riittävä ja tosiasiallinen korvaus”. Yleishyödyllisten tavoitteiden kuten ympäristön-

31 Euroopan unionin neuvosto 2013, § 22, 23.

32 ICSID 2014a.

33 ICSID 2015; 2014a, 21.

34 ICSID 2014b

35 Ks. Patomäki 2014, 74–78.

36 Suomen säädöskokoelman n:o 318/2008, § 5.

suojelun edistäminen voi edellyttää uusia lakien säätämistä, mikä voi johtaa esimerkiksi siihen, että kaivosalan yrityksen kaivoslupa raukeaa. Suomen ja Kazakstanin välisen sopimuksen nojalla kaivosyhtiöllä voisi tällöin olla oikeus vaatia korvausta uudesta sääntelystä ja jopa mahdollisuus korvauksien saamiseen. Pakkolunastuksen tulkinnanvaraisuus antaa siis tukea sijoittajansuojaa vastaan esitetyle kritiikille.

Kriitikoiden esille nostama riski ei ole pelkästään hypoteettinen. Sijoittajansuoja on jo johtanut tilanteisiin, joissa valtio on joko joutunut purkamaan yrityksiin vaikuttavaa sääntelyään tai maksamaan yrityksille korvauksia. Vuonna 2009 ruotsalainen energiyhtiö Vattenfall haastoi Saksan valtion oikeuteen maan tiukennettua hiilivoimaloiden ympäristövaatimuksia. Vuonna 2010 saavutetussa sovitteluratkaisussa Saksa ei joutunut maksamaan yhtiön vaatimaa 1,4 miljardin euron korvausta, mutta taipui kyllä purkamaan uudet säädöksensä.³⁷ Euroopan Maan ystävät -järjestön mukaan yritykset ovat nostaneet yhteensä 127 kannetta EU:n jäsenmaita vastaan vuosien 1994 ja 2014 välillä. Järjestön laatiman raportin mukaan tuomioistuinpäätös on tiedossa 63:sta tapauksesta, joista 28 on päättynyt sijoittajan hyväksi joko syytösten täydellisenä hyväksymisenä tai sovitteluratkaisuna. Päätökseen saatetuista haasteista yli puolet koski ympäristölainsäädäntöä.³⁸

EU:n komissio myöntää ainakin osan sijoittajansuojaa vastaan esitetystä kritiikistä. Komission mukaan niissä noin 1400:ssa kahdenvälisessä sijoitus sopimuksessa, jotka EU:n jäsenmailla on tällä hetkellä voimassa, ei ole kyllin selkeästi määritelty sijoittajien ja valtioiden oikeuksia. Yksi komission esiin nostamista ongelmista on juuri edellä mainittu pakkolunastusta koskeva lauseke. TTIP-sopimuksessa pakkolunastusta koskeva lauseke onkin määrä muotoilla siten, että *yleishyödyllisen* tarkoituksen vuoksi tehdystä sääntelystä aiheutuvat taloudelliset menetykset eivät antaisi oikeutta korvauksiin. Lisäksi komission tavoite on tarkentaa sijoittajansuojaan kuuluvaa ”oikeudenmukaisen kohtelun” (fair and equitable treatment) vaatimusta ja lisätä välimiesmenettelyn läpinäkyvyyttä.³⁹

Corporate Europe Observatory -järjestön mukaan tämänkaltaiset uudistukset eivät kuitenkaan poista sitä sijoittajansuojaan liittyvää perustavanlaatuista ongelmaa, että se antaa sijoittajille vallan kyseen-

alaistaa valtioiden päätöksiä. Oikeusvaltiossa vallankäyttö perustuu lakiin ja lait on tuotettu perustuslain määräämällä tavalla. Niitä voidaan myös kumota tai muuttaa vain perustuslain määräämällä tavalla. Jos lähtökohtana pidetään, että kaiken vallankäytön tulee perustua demokraattisesti tuotettuihin ja valvottuihin lakeihin ja normeihin, on ajatus sijoittajille varatusta, demokraattisen järjestelmän ulkopuolella toimivasta *erityisoikeudesta* hyvin ongelmallinen.⁴⁰

Komission kanta ongelmaan on käytännöllinen: erillinen tuomioistuin on komission mukaan tarpeen, koska kaikilla valtioilla ei ole olemassa sijoituksia koskevaa samantasoista lainsäädäntöä eikä kansallisilla tuomioistuimilla aina ole toimivaltuuksia käsitellä sijoittajansuojasopimuksia.⁴¹ Sijoittajansuojan mukana tulevan, sijoittajille varatun erillisioikeuden demokraattista lainsäädäntötyötä haittaavaa vaikutusta voidaan lisäksi vähentää vahvoilla rajauksilla, mihin suuntaan komissio onkin jo ottanut askeleita. Kriitikkojen mukaan komission reformit eivät kuitenkaan poista uhkailun mahdollisuutta. Niin kauan kuin yritysten on mahdollista käyttää sijoittajansuojaa välineenä valtioiden uhkailuun, voidaan sen katsoa vahvistavan yritysvaltaa kansallisen itsemääräämisoikeuden kustannuksella.

Missä asioissa sijoittajansuoja sitten pätee eli mikä on sen vaikutusalue? Sijoittajansuojan vaikutusalue määrittää samalla sitä aluetta, jolla rajoituksia ja tulkintavaatimuksia tulisi asettaa ja joilla oikeustoimilla uhkaaminen on mahdollista. Vaikutusalueen ulottuvuudet riippuvat ennen kaikkea siitä, mitä kaikkea sijoituksilla voidaan tarkoittaa. Muun muassa Suomen ja Kazakstanin välisessä sopimuksessa sijoitus on määritelty seuraavasti:

1. ”Sijoitus” tarkoittaa kaikenlaista varallisuutta, jonka sopimuspuolen sijoittaja on perustanut tai hankkinut liike- ja yritystoiminnan yhteydessä toisen sopimuspuolen alueella tämän sopimuspuolen valtion kansallisen lainsäädännön mukaisesti, mukaan luettuna erityisesti, ei kuitenkaan yksinomaan:
 - a) irtain ja kiinteä omaisuus tai omaisuuteen kohdistuvat oikeudet, kuten kiinnitykset, pantti- ja pidätysoikeudet sekä vuokraoikeudet;
 - b) uudelleen sijoitettu tuotto;
 - c) yrityksen osakkeet ja joukkovelkakirjat tai muut osuudet yrityksestä;

³⁷ Riksdag 20.11.2013.

³⁸ FOE 2014.

³⁹ Euroopan komissio 26.11.2013, 2, 5, 6, 8.

⁴⁰ Corporate Europe Observatory 2014.

⁴¹ Euroopan komissio 26.11.2013, 4, 5.

d) vaateet rahaan tai oikeudet suoritteisiin, joilla on taloudellista arvoa;

e) henkiseen omaisuuteen kohdistuvat oikeudet, kuten patentit, tekijänoikeudet, tavaramerkit, teolliset mallioikeudet, toiminimet, maantieteelliset merkinnät sekä tekniset valmistusmenetelmät, tietotaito ja goodwill-arvo; ja
f) lakiin, hallinnolliseen toimenpiteeseen tai toimivaltaisen viranomaisen kanssa tehtyyn sopimukseen perustuvat toimitukset, mukaan luettuna luvat etsiä, ottaa käyttöön, louhia tai hyödyntää luonnonvaroja.

Sellaiset sijoitukset, joita sopimuspuolen oikeushenkilö on tehnyt tämän sopimuspuolen alueella, mutta jotka ovat tosiasiallisesti toisen sopimuspuolen sijoittajien omistuksessa tai suorassa tai välillisessä hallinnassa, katsotaan myös viimeksi mainitun sopimuspuolen sijoittajien sijoituksiksi, jos ne on tehty ensin mainitun sopimuspuolen valtion kansallisen lainsäädännön mukaisesti.

Mikään varallisuuden sijoitus- tai jälleensijoitusmuodon muutos ei vaikuta varallisuuden luonteeseen sijoituksena.

2. ”Tuotto” tarkoittaa sijoituksesta saatuja tuloja ja siihen sisältyy erityisesti, ei kuitenkaan yksinomaan voitto, osingot, korot, rojalit, omaisuuden luovutusvoitto tai sijoitukseen liittyvät luontoissuoritukset.

Neuvotteludirektiivissä sijoituksia ei määritellä tarkasti. Jos lopullisessa sopimuksessa ”sijoitus” päädyttäisiin määrittelemään yhtä laeasti kuin EU-maiden nykyisin voimassaolevissa sijoitussopimuksissa, on vaikea kuvitella, mitä käsitteen alle *ei* voisi lukea.

Sijoittajansuojan vaikutusalueetta määrittää myös ajallinen ulottuvuus. Yleensä silloin, kun lakiin tehdään muutoksia, ei muuttunutta lakia voi soveltaa taannehtivasti. Toisin sanoen muutetun lain perusteella ei voi syntyä oikeudellista vastuuta toimista, jotka ovat olleet sallittuja ennen muutoksen voimaantuloa. Komission neuvotteludirektiiviin sisältyy kuitenkin hyvin outo kohta, joka ilmeisesti mahdollistaisi myös taannehtivan lainkäytön. Direktiivin mukaan sijoittajansuoja koskee paitsi sopimuksen voimaantulon jälkeen tehtyjä uusia sijoituksia, myös sitä ennen tehtyjä sijoituksia.⁴²

Kaiken edeltävän perusteella voidaan todeta, että sijoittajansuojaan kohdistuva kritiikki on monelta osin oikeutettua. Myös komissio myöntää tämän. Juuri sijoittajansuojaan kohdistuvan voimakkaan kriitikin vuoksi siihen liittyikin myös eräs sopimuksen hyväksymisprosessia koskeva strateginen ulottuvuus. Komission neuvotteludirektiivin mukaan sijoittajansuoja sisältää niin kutsuttuun jaettuun toimivaltaan

kuuluvia osia.⁴³ Jaettuun toimivaltaan kuuluvissa kysymyksissä päätösten ratifiointiin eivät riitä yksin Euroopan unionin neuvoston ja EU:n parlamentin hyväksyntä, vaan päätös tulee hyväksyä myös jäsenmaiden parlamenteissa. Jos sijoittajansuojaa ei sisällytetä TTIP-sopimuksen lopulliseen versioon, sopimuksen ratifiointiin voi riittää EU:n parlamentin ja Euroopan unionin neuvoston hyväksyntä, ja jäsenmaiden kannat heijastuisivat vain Euroopan unionin neuvoston ministereiden kautta. Toimivaltakysymys antaa tilaisuuden poliittiseen taktikointiin: Jos nimenomaan sopimuksen sijoittajansuojaa koskevaan osuuteen kohdistuva kritiikki jäsenmaissa säilyy vahvana tai kasvaa, voi komission kannalta olla järkevää jättää sijoittajansuoja pois TTIP-sopimuksesta neuvottelujen loppuvaiheessa, mikä voisi mahdollistaa sopimuksen läpimenon parlamentissa tiukassakin tilanteessa.

Palvelukauppa

TTIP-neuvottelujen yhtenä tavoitteena on vapauttaa palveluiden kauppaa. WTO-sopimusta mukaileva TTIP-sopimus kattaisi muun muassa koulutus-, terveys- ja sosiaalipalvelut, rahoituspalvelut, tietoliikenne- ja rahtipalvelut sekä joukkoliikenteen. Komission neuvottelumandaatin kohdassa 15 todetaan, että TTIP-sopimuksen tulisi kattaa kaikki palvelualat ja kaikki palveluiden tuotantotavat. Ainoastaan audiovisuaaliset palvelut tulee jättää neuvottelujen ulkopuolelle. Neuvosto on valtuuttanut komission avaamaan uusia markkinoita ja poistamaan kaupan esteitä sellaisillakin aloilla, jotka ovat pitkään olleet kaupan ulkopuolella.⁴⁴

Jos tähän muotoiluun ei asetettaisi minkäänlaisia rajoitteita, olisi komissiolla mandaatti yksityistää kaikki julkinen palveluntuotanto. Lisäksi komissiolle olisi mandaatti lakkauttaa kaikki julkinen sääntely palveluiden laadun ja saatavuuden turvaamiseksi. Palveluiden kaupan vapauttaminen onkin herättänyt huolta julkisten palveluiden ja ennen kaikkea terveydenhuollon tulevaisuudesta.⁴⁵ Komission mukaan huoli on aiheeton: neuvottelujen tavoitteena ei ole purkaa korkeatasoisia julkisia terveydenhuoltopalveluita tai valtion sääntelyvaltaa.⁴⁶

⁴³ Euroopan unionin neuvosto 2013, § 22.

⁴⁴ Euroopan unionin neuvosto 2013, § 15; WTO 1995a, XVI, XVII; WTO 1995b; ks myös Juutinen 2014a.

⁴⁵ Esim. Davies 2013.

⁴⁶ Euroopan komissio 4.7.2014.

⁴² Euroopan unionin neuvosto 2013, § 23.

Minkälaisia valtuuksia ja rajoitteita komissiolle sitten on neuvotteludirektiivissä asetettu? Ensimmäinen rajoite koskee julkisia palveluita. Direktiivissä viitataan WTO:n palvelusopimuksen ensimmäiseen artiklaan, jossa rajataan sopimuksen ulkopuolelle niin kutsutut julkista valtaa käytettäessä tarjottavat palvelut eli palvelut, joita ei tuoteta kaupallisesti tai kilpailussa yhden tai useamman muun tuottajan kanssa.⁴⁷ Direktiivin mukaan tällainen rajoite tulisi sisällyttää myös TTIP-sopimukseen. Toinen rajoite on peräisin Euroopan unionin toiminnasta tehdystä sopimuksesta (SEUT). Sopimuksen mukaan jäsenmaiden oikeus ylläpitää yleistä etua koskevia palveluita ”pitäisi” säilyttää myös tulevaisuudessa.⁴⁸ Neuvotteludirektiivin sanamuoto ei tosiaankaan ole käskävä vaan kehottava: oikeus julkiseen palveluntuotantoon ”pitäisi säilyttää”.

Näiden perusoikeuksien kannalta tärkeiden varauksien lisäksi mandaatissa on kaksi muutakin palvelukaupan vapauttamista koskevaa rajoitetta. Ensimmäinen on, että komission tulee varmistaa, että mikään sopimuksessa ei vaaranna kansallisten lakien soveltamista maahantuloon ja oleskeluun. Toinen rajoite koostuu GATS-sopimuksen artikloista XIV ja XIVbis, joissa jäsenvaltioille annetaan mahdollisuus rajoittaa palveluiden kauppaa yleisen tai kansallisen turvallisuuden takaamiseksi, eläinten ja kasvien terveyden ylläpitämiseksi sekä väärinkäytösten estämiseksi. Nämä rajaukset ovat kuitenkin ehdollisia. Niitä voidaan soveltaa sillä ehdolla, ettei niiden soveltaminen ”tee tyhjäksi” tai ”haittaa” sopimushyötyjä.⁴⁹

Neuvotteludirektiivissä asetettujen rajoitteiden lisäksi Euroopan unionin toiminnasta tehdyssä sopimuksessa on eräs unionin päätöksentekoprosessiin liittyvä ehto, joka ei suoraan määritä TTIP-sopimuksen mahdollista sisältöä, mutta voi epäsuorasti vaikuttaa niin sopimuksen sisältöön kuin sen hyväksymiseen voimakkaastikin. Kyseessä on SEUT-sopimuksen 207. artikla koskien unionin yhteistä kauppapolitiikkaa. Artiklan neljännessä kohdassa todetaan, että ”[n]euvosto tekee ratkaisunsa yksimielisesti [...] sosiaali-, koulutus- ja terveystalouden kaupan alalla silloin, kun tällaiset sopimukset voivat vakavasti haitata näiden palveluiden järjestämistä kansallisella tasolla ja vaikeuttaa jäsenmaiden vastuun toteuttamista niiden tarjoamisessa”. Käytännössä vaatimus yksimielisyydestä tarkoittaa, että jokaisella jäsenmaiden

hallitusten jäsenistä koostuvan Euroopan unionin neuvoston ministerillä on tällaisten asioiden kohdalla veto-oikeus. Veto-oikeuden käyttö tai sen käytöllä uhkaaminen puolestaan riippuu kansallisen politiikan dynamiikasta.

Edellä kuvatut varaukset ja rajoitteet eivät ole vakuuttaneet kaikkia TTIP-sopimuksen vastustajia. Muun muassa brittiläinen Stop TTIP -verkosto vastustaa sopimusta varauksista huolimatta. Tärkein syy jatkuvaan vastustukseen on jo edellä käsitelty sijoittajansuoja, jota tiedetään käytetyn julkista terveydenhuoltoa koskevan politiikan rajoittamiseen. Stop TTIP -verkosto käyttää esimerkkinä vakuutusyhtiö Eurekon ja Puolan välistä riitaa. Kiistan kohteena oli Puolan valtiollinen sairausvakuutusyhtiö, joka 2000-luvun alussa listasi osakkeensa pörssiin. Euroko osti yhtiön osakkeista ensin 30 prosenttia. Puolan valtion kanssa tehdyn sopimuksen mukaan Eurekon olisi ollut mahdollista ostaa vielä 21 prosenttia lisää ja saada siten enemmistöomistajuus. Valtio tuli kuitenkin katumapäälle: kansallista sairausvakuutusyhtiötä ei haluttukaan yksityistää antamalla yksityiselle yritykselle sen enemmistöosakkuus. Euroko haastoi Puolan valtion sopimuksen rikkomisesta oikeuteen vuonna 2003. Oikeuskiista päättyi vuonna 2009 sovitteluratkaisuun, jossa Puola joutui maksamaan Eurokolle 1,8 miljardin euron korvaukset menetetyistä osinkotuloista ja Euroko sai ulospääsyn valtio-omisteisesta yhtiöstä. Yhtiö jäi valtion enemmistöomistukseen – mistä puolalaiset veronmaksajat maksoivat kalliin hinnan.⁵⁰

Jos terveydenhuolto ja siihen liittyvät rahoituspalvelut jätettäisiin sijoittajansuojan ulkopuolelle, Stop TTIP -verkoston huolet olisivat turhia. Näin neuvottelumandaatissa ei kuitenkaan tehdä. Mandaatin kohdassa 23 todetaan vain, että sijoittajansuojan ei tulisi heikentää jäsenmaiden mahdollisuutta legitiimien politiikkatavoitteiden ajamiseen esimerkiksi julkisen terveydenhuollon alalla. Varaus on varsin väljä, eikä riitä verkoston huolenaiheiden poissulkeamiseen. Sama koskee komission esitystä sijoittajansuojan parantamisesta.

Sijoittajansuoja on siis palveluiden ja terveydenhuollon kannalta yksi TTIP-sopimuksen mahdollisista ongelmista. Toinen ongelma, joka pysyy voimassa riippumatta sijoittajansuojan mukanaolosta tai laajuudesta lopullisessa sopimuksessa, liittyy julkista val-

47 WTO 1995a, I (3); Euroopan unionin neuvosto 2013, § 19.

48 SEUT, 26 pöytäkirja; Euroopan unionin neuvosto 2013, § 18.

49 Euroopan unionin neuvosto 2013, § 18.

50 Henderson 2009; STOP-TTIP 2014.

taa käytettäessä tuotettaviin palveluihin. On tärkeätä huomata, etteivät julkista valtaa käytettäessä tuotettavat palvelut tarkoita julkisia palveluita *yleensä*, vaan ainoastaan niitä julkisia palveluita, ”joita ei tarjota kaupallisesti eikä kilpailtaessa yhden tai useamman palvelujen tarjoajan kanssa”.⁵¹

Suuri osa julkisesta palveluntuotannosta tapahtuu ainakin osaksi ”kilpailussa muiden kanssa” eli markkinoilla. Julkishallinnollinen vallankäyttö on markkinaehtoistunut siinä määrin, että tarkkaa erottelua kilpailullisesti ja ei-kilpailullisesti tuotettujen palveluiden välillä on vaikeaa tehdä. Tämä jättää sopimukseen paljon tulkinnanvaraa. Se ei suoraan tarkoita kaikkien julkisten palveluiden yksityistämistä tai alaspäin, mutta voi heikentää julkisen vallan liikkumattomaa.⁵²

Näiden sopimusteknisten ongelmien perusteella voidaan todeta, että kansalaisten perusoikeuksiin kuuluvien julkisten palveluiden turvaaminen TTIP-sopimuksen voimaan tullessa riippuu siitä, miten tarkasti sopimuksessa asetetaan rajaukset, joilla julkinen sääntelyvalta turvataan. Sopimuksessa tulisi asettaa vähintäänkin selkeät ja perusoikeusmyönteiset tulkintaohjeet mahdollisten riitatilanteiden varalle. Samoin kuin sijoittajansuojan osalta, eivät neuvotteludirektiivissä asetetut palveluiden kauppaa koskevat varaukset ole riittäviä. Demokraattisia vaikutuskanavia kuitenkin on. Sopimuksen lopullinen sisältö riippuu paljolti siitä, kuinka voimakkaasti neuvottelujen agendaan vaikuttavat yritysten lisäksi myös muut tahot kuten kansalaisjärjestöt, erilaiset sääntelyviranomaiset tai kuluttaja- ja työntekijäjärjestöt. Jos uhkakuvista ei puhuta, ne voivat toteutua.

Rahoituspalvelut

Rahoituspalvelut kuuluvat WTO:n GATS-sopimuksen mukaisesti palveluihin. Neuvotteludirektiivissä rahoituspalveluita ei käsitellä erikseen. Palveluiden kauppaa käsittelevissä pykälissä 16–21 niitä ei edes mainita. Rahoitusjärjestelmän tasapaino sen sijaan mainitaan sijoittajansuojaa koskevassa pykälässä 23: sen mukaan komissiolla ei ole mandaattia poistaa jäsenvaltioiden oikeutta tavoitella ja toteuttaa rahoitusjärjestelmää tasapainottavaa politiikkaa. Toisin sanoen neuvotteludirektiivi ei kerro juuri mitään EU:n rahoituspalveluita koskevista neuvottelutavoitteista.

Komission tavoiteasiakirja rahoituspalveluita koskevasta yhteistyöstä valottaa asiaa hieman enemmän. Asiakirjan mukaan EU:n tai Yhdysvaltain neuvottelutavoitteisiin ei kuulu rahoitusjärjestelmän uudistaminen. EU:n tavoitteena on lisätä sääntelyviranomaisten välistä yhteistyötä ja poistaa kaupan esteitä uuden institutionaalisen kehityksen avulla. Siitä, millainen tämä kehys olisi, ei kuitenkaan puhuta. Asiakirjassa viitataan vain jo olemassa olevaan kansainväliseen rahoitusmarkkinoiden sääntelyjärjestelmään eli Baselin komitean, rahoitusmarkkinoiden vakausneuvoston (Financial Stability Board, FSB) sekä G20-kokouksen muodostamaan kokonaisuuteen.⁵³ Vastuunalaisuutta ja politiikkaa koskevia linjauksia asiakirjassa ei myöskään anneta.

Koska neuvotteluasiakirjoissa ei ole annettu selkeitä linjauksia tai tavoitteita rahoituspalveluiden vapauttamisesta, ei sopimuksen mahdollisia vaikutuksia tältä osin ole mahdollista arvioida. Siitä, millä tavoin sopimus vaikuttaisi rahoitusmarkkinoita koskevaan sääntelyyn, on sen sijaan mahdollista tehdä joitain ennusteita.

Komission rahoituspalveluita koskevaa yhteistyötä käsittelevän tavoiteasiakirjan mukaan EU:n tavoitteena on tukea rahoitusmarkkinoiden vakautta, mutta vain siinä taloushallinnan kehityksessä, joka velkakriisin aikana on rakennettu. Tämän kehikon keskeisin toiminnassa oleva osa on vuonna 2013 perustettu Euroopan pysyvä vakausmekanismi (EVM). EVM on euromaiden rahoittama liikelaitos, joka kerää rahaa yksityisiltä rahoitusmarkkinoilta myymällä eripituisia velkakirjoja. Näiden velkakirjojen vakuuksina toimivat jäsenmaiden sijoitukset itse rahastoon. Vakausmekanismi tukee kriisimaita antamalla yksityisiltä markkinoilta korkoa vastaan kerätyt summat niiden käyttöön – ei kuitenkaan mihin tahansa käyttöön, vaan rahoitusmarkkinoiden tai kriisipankkien pääomittamiseen.⁵⁴

EVM:n toiminta perustuu näkemykseen, jonka mukaan rahoitusmarkkinat ovat paras väline kasvun ja työpaikkojen synnyttämiseksi – jos raha vain liikkuu. Rahoitusmarkkinakriisin jälkeen suurilla ja pienillä pankeilla oli taseissaan paljon niin

⁵¹ WTO 1995a, I.

⁵² Krajewski 2003, 182–185; Patomäki 2007.

⁵³ Euroopan komissio 27.1.2014.

⁵⁴ Lainan kohteista määrätään tarkemmin EVM-sopimuksen artikloissa 13–18 (Finlex EVM). Lainaa voidaan myöntää myös jäsenvaltiolle itselleen. Itävallan Attacin tekemän selvityksen mukaan 77 prosenttia vakausmekanismiin avulla ”Kreikan pelastamiseen” kerätyistä lainoista meni takaisin Kreikan yksityiselle rahoitussektorille. (ATTAC AT 2013).

kutsuttua ruttorahaa,⁵⁵ minkä seurauksena raha ei liikkunut. Ruttorahalla viitataan arvottomiin rahoitusinstrumentteihin, joita luotiin suunnattomia määriä 1980-luvun jälkeisenä rahoitusmarkkinoiden kulta-aikana. Niiden markkina-arvo ei perustunut jo olemassa olevaan vaurauteen vaan omaisuuden odotettuun arvonnousuun tulevaisuudessa. Toisin sanoen ne perustuivat uskoon siitä, että jatkuva talouskasvu turvaisi velallisen maksukyvyn ja että katteettomalle velalle olisi tulevaisuudessa katetta. Tällaisia siinä arvottomia rahoitusvälineitä oli kannattavaa luoda, koska ne tuottivat korkotuloja. Vuonna 2008 uskomukset romahtivat ja rahoitusvälineet menettivät markkina-arvonsa. Niistä tuli ruttorahaa, jota kukaan ei halunnut. Rahoitusmarkkinat jäätivät ja pankkeja kaatui.⁵⁶ Pankkien pelastuspakettien ja EVM:n luomisen tavoitteena oli saada raha jälleen liikkumaan, mistä syystä yksityisiltä markkinoilta velkakirjoilla ostettua lainaa on käytetty pankkien pääomittamiseen.⁵⁷

Toinen kiintoisa piirre EVM:ssa on, että se noudattaa uskollisesti kansainvälisen valuuttarahasto IMF:n surullisenkuuluisia rakennesopeutusohjelmia, joissa lainojen saannin ehtoina ovat julkisen sektorin leikkaukset ja talouden rakennesopeutukset. EVM toimii siis välineenä, jonka avulla pyritään vakauttamaan yksityiset rahoitusmarkkinat yksityisten rahoituslaitosten aikaansaamassa rahoituskriisissä keräämällä yksityisiltä markkinoilta velkaa, joka maksatetaan julkisista varoista ankaraan talouskuriin ehdollistettuna.⁵⁸

Taloudellisen kehityksen ja yhteistyön järjestö OECD:n raportissa *Going for Growth* (2013) Euroopan velkakriisin ja EVM:n katsotaan toimineen tärkeinä katalysaattoreina juuri pitkään kaivattujen rakennemuutosten käynnistämässä Euroopassa. Rakennemuutokset ovat toteutuneet OECD-maista parhaiten Kreikassa, Irlannissa, Italiassa, Portugalissa ja Espanjassa, missä niitä ovat ohjanneet nimenomaan lainaehdot. OECD:n raportissa kiitetään varsinkin työmarkkinoilla ja hyvinvointipalveluissa toteutettuja uudistuksia, jotka perinteisesti ovat po-

liittisesti hyvin ”herkkiä”.⁵⁹ Kuripolitiikka ja sen ohjaama sosiaalinen rakennemuutos kriisimaissa ovat toivottuja myös EVM:n näkökulmasta. Vuoden 2013 vuosiraportissaan laitos kehuu itseään onnistuneesta, muun muassa terveydenhuoltomenoja, palkkoja ja eläkkeitä leikkaamalla toteutetusta sopeutuksesta Portugalissa. Tyytyväisyys on ymmärrettävää, koska EVM ei ole poliittisesti vastuunalainen instituutio.⁶⁰

TTIP-sopimus liittyy lainaehtojen avulla toteutettuun kuripolitiikkaan ja rakennesopeutuksiin epäsuorasti: Sopimuksessa ei esitetä keinoja rahoitusmarkkinoiden muuttamiseksi tai niiden ongelmien selvittämiseksi. Sen sijaan rahoitusmarkkinoiden kehitys sidotaan siihen jo olemassa olevaan institutionaaliseen kehikkoon, joka on ohjannut yhteiskuntien rakennemuutoksia Etelä-Euroopassa, ja jolla ajetaan rahoitusmarkkinoiden etua pitkälti kaikkien muiden – eläkeläisten, palkansaajien ja hyvinvointipalveluiden – kustannuksella. TTIP-sopimus ei siis toteutuessaan muuta nykyistä rahoitusmarkkinoita tai velkakriisiä koskevaa politiikkaa suuntaan tai toiseen, vaan se asettuu pikemminkin osaksi samaa poliittista jatkumoa. Näistä lähtökohdista on hyvin vaikeaa kuvitella, että sopimuksen voisi odottaa johtavan sellaisiin uudistuksiin, joilla rahoitusmarkkinoiden edun ja kaikkien muiden etujen välillä valitseva epäsuhta olisi käännettävissä.

Julkiset hankinnat

Julkiset hankinnat ovat sellaisia tavara-, palvelu- ja rakennusurakkahankintoja, joita valtio ja kunnat tekevät oman organisaationsa ulkopuolelta. Ne ovat yksi väline, jolla valtio turvaa kansalaisten sosiaalisten perusoikeuksien toteutumisen. Hankinnat on tehtävä kansallista hankintalainsäädäntöä sekä EU:n hankintadirektiivejä noudattaen. Niitä koskevien säännösten pääperiaatteita ovat hankintojen tehokas ja avoin kilpailuttaminen sekä palveluntarjoajien tasapuolinen ja syrjimätön kohtelu.

Kun aiemmin julkisen toimijan tuottamia tavaroita tai palveluita ryhdytään ostamaan yksityisiltä toimijoilta, puhutaan ulkoistamisesta. Palveluntuotannon ulkoistamista perustellaan usein sillä, että se toisi valtiolle säästöjä. Oletuksena on, että yksityiset, kilpailulliset markkinat tuottavat palvelut valtiota tehokkaammin. Kustannustehokkuuden lisäksi ulkoistamista perus-

55 Hannu Laurilan suomennos termille ”toxic money”, joka viittaa arvottomiin rahoitusvälineisiin. Arvottomat rahoitusvälineet muodostuvat ongelmaksi, jos pankkien taseet ovat niitä täynnä – kuten ennen vuoden 2008 romahdusta liian usein olikin. (Ks. Varoufakis 2014).

56 Stiglitz 2010.

57 Espanjan saama laina tuli käyttää kriisipankkien pääomittamiseen (EVM 2014, Spain's Ecit.)

58 Stiglitz 2004; Patomäki & Teivainen 2003.

59 OECD 2013, 16, 17, 19.

60 EVM 2014, 10, 11.

tellaan myös muun muassa palveluiden monipuolisuudella ja kuluttajan valinnanvapauden kasvulla.⁶¹

Jos voidaan pitävästi osoittaa, että palveluiden ostaminen niiden tuottamisen sijaan synnyttää valtiolle ja kunnille säästöjä huolimatta siitä, että yksityisen palveluntuottajan on palveluiden lisäksi tuotettava myös voittoa, ulkoistamista voidaan pitää taloudellisesti perusteltuna. Kustannustehokkuutta ei kuitenkaan tulisi saavuttaa palveluiden laadusta tinkimällä tai työntekijöiden palkkausta ja työoloja huonontamalla. Jos näin tapahtuu, toimenpiteet kustannustehokkuuden kasvattamiseksi voidaan tulkita poliittiseksi pyrkimykseksi muuttaa taloudellisia valtasuhteita.

Julkisten hankintojen osuus EU:n bruttokansantuotteesta on tällä hetkellä noin 18 prosenttia.⁶² Julkisten hankintojen kansainvälistä tarjouskilpailua rajoittavat muun muassa kynnysarvot eli ne hankintalainsäädäntöön kirjatut rajat, jotka määrittävät, minkä hintaiset hankinnat tulee kilpailuttaa kansainvälisesti. Toinen julkisia palveluhankintoja rajoittava tekijä ovat itse hankinnat eli kysymys siitä, mitkä palvelut tulee tuottaa ostopalveluina ja missä tilanteissa valtio voi itse vastata palveluntuotannosta yksityisiä yrityksiä syrjimättä. EU on hiljattain avannut ja laajentanut julkisten hankintojen markkinoita, ja TTIP-sopimuksella niitä on määrä avata lisää. Sopimuksen tavoitteena on vapauttaa julkiset hankinnat kaikilla hallinnan tasoilla.⁶³

Komission neuvotteludirektiivin julkisia hankintoja koskevassa kohdassa 24 todetaan, että hankinnat tulee vapauttaa kaikilla hallinnan tasoilla kansallisen kohtelun periaatteen mukaisesti. Kansallisen kohtelun periaatteen ydin on, että paikallisia tuottajia ei saa suosia ja että ulkomaisille tuottajille annetaan samat mahdollisuudet kuin paikallisille.⁶⁴ EU:ssa voimassa-oleva paikallisen tuotannon vaatimus, jonka mukaan tuottajan kotipaikan on sijaittava EU:n alueella, ehkäisee tehokkaasti yhdysvaltalaisen yrityksen markkinoillepääsyn tietyillä sektoreilla. Vaatimus koskee veden tuotantoa, kuljetusta ja juomaveden jakelua, energiamarkkinoita (lämmitys ja kaasu), yleistä (tai Suomessa julkista) liikennettä (rautatieverkostoja, busseja ja metroja) sekä postipalveluita.⁶⁵ Komission

neuvottelumandaatissa todetaan, että paikallista sisältöä ja paikallista tuotantoa koskevat vaatimukset tulisi purkaa.⁶⁶ Jos TTIP hyväksytään, yhdysvaltaiset yritykset voisivat siis tulevaisuudessa osallistua lähes kaikkiin palveluiden hankintakilpailuihin Euroopassa. Se, miten tämä vaikuttaisi esimerkiksi kuntien mahdollisuuksiin suosia kouluruokailussa lähiruokaa, riippuu siitä, mille tasolle kansainvälisen kilpailutuksen kynnysarvot asetetaan.

TTIP-sopimuksella on siis määrä avata julkisten hankintojen markkinat useammille yrityksille. Niihin hankintojen sisältöä koskeviin kriteereihin ja vaatimuksiin, joihin kilpailutuksiin osallistuvien yritysten on vastattava, TTIP-sopimus ei kuitenkaan välttämättä vaikuttaisi. EU:n sisämarkkinoilla julkisten hankintojen laatuvaatimuksista on säädetty muun muassa hankintadirektiivissä. Sen mukaan hinta ei saa olla julkisten hankintojen ainoa valintakriteeri, vaan hankintasopimuksissa tulee huomioida kokonaistaloudellinen etu.⁶⁷ Lisäksi viranomaisten tulee vastata hankintojen korkeasta laadusta muun EU:n lainsäädännön ja kansallisten lakien mukaisesti:

Jäsenvaltioiden on toteutettava aiheellisia toimenpiteitä varmistaakseen, että talouden toimijat noudattavat hankintasopimuksia toteuttaessaan sovellettavia ympäristö-, sosiaali- ja työoikeudellisia velvoitteita, jotka on vahvistettu unionin oikeudessa, kansallisessa lainsäädännössä, työehtosopimuksissa tai liitteessä X luetelluissa kansainvälisissä ympäristö-, sosiaali- ja työoikeudellisissa säännöksissä.⁶⁸

Jos TTIP-sopimus hyväksytään, EU:lla ja EU:n jäsenmailla säilyisi siis edelleen valta asettaa omia kriteereitään hankinnoilleen, mutta nuo samat kriteerit koskisivat sekä eurooppalaisia että yhdysvaltalaisia yrityksiä. Komission mukaan tämä vaatimus ei ulotu julkisesti rahoitettuihin terveys- ja sosiaalipalveluihin, koulutukseen tai veteen (vrt. yllä palvelukauppaa koskeva luku; ks. viite 46.)

Neuvotteluasiakirjoista ilmi käyvien suorien vaikutusten lisäksi TTIP-sopimus voi vaikuttaa julkisiin hankintoihin ja niiden kautta kansalaisten sosiaalisten perusoikeuksien toteutumiseen epäsuorasti. Tällä hetkellä sosiaalisten perusoikeuksien toteutumista määrittää kaksi merkittävää trendiä: julkistalouden

61 TEKES 2012, 12, 13.

62 Europa 2014.

63 Euroopan unionin neuvosto 2013, § 24; Europa 2014; Financial Times 15.01.2014.

64 Euroopan unionin neuvosto 2013, § 24.

65 USTR 2014b, 120.

66 Euroopan unionin neuvosto 2013, § 24;

67 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/24/EU, (7), art. 67.

68 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/24/EU, art. 18.

kestävyyssvaje sekä uusi julkisjohtamisen malli. Talouspoliittisessa keskustelussa usein toistuva käsite ”kestävyyssvaje” tarkoittaa julkisen rahoituspohjan heikkenemistä suhteessa valtion velvollisuuksiin kansalaisia kohtaan. Jos valtion rahoituspohja on heikko, sen on joko otettava velkaa tai leikattava kuluistaan. Uudella julkisjohtamisella puolestaan viitataan uuteen, kilpailullisuutta ja tulostavastuuta korostavaan malliin sosiaalisiin perusoikeuksiin vastaavien palveluiden tuottamisessa.⁶⁹

Oletus, jonka mukaan palveluiden ulkoistaminen toisi aina ja kaikissa tilanteissa valtiolle säästöjä, näyttää tutkimusten valossa kyseenalaiselta: joissain tutkimuksissa ulkoistamisen on todettu pikemminkin kasvattavan palveluntuotannon kustannuksia kuin vähentävän niitä.⁷⁰ Tutkimukset antavat lisäksi viitteitä siitä, ettei palveluiden laadun ja työntekijöiden hyvinvoinnin turvaaminen markkinaehtoisuuden kasvaessa ole taattua. Muun muassa hoitoalan työhyvinvointia tarkastelevissa tutkimuksissa kiireen ja työn henkisen rasittavuuden on todettu viime vuosina tehokkuusvaatimusten lisääntyessä kasvaneen.⁷¹

Toteutuessaan TTIP-sopimus vahvistaisi entisestään markkinoilla vallitsevia kilpailuperiaatteita ja tehokkuusvaatimuksia kansalaisten perusoikeuksiin vastaavassa palveluntuotannossa. Riskinä on, että palveluntuotannossa jo nyt havaitut työhyvinvoinnin ongelmat syvenevät, mikä puolestaan voi heikentää edelleen palveluiden laatua. Mikäli ei pystytä todistamaan, että ulkoistaminen todella keventää palveluntuotannon kustannuksia, on niin ikään mahdollista, että sopimus heikentää entisestään julkista rahoituspohjaa. Pahimmillaan seurauksena voi olla noidankehä, jossa rahoituspohjan heikkenemiseen vastataan toimenpiteillä, jotka vain kasvattavat leikkausten tarvetta.

Yksi kansalaisjärjestöjen keskeisimmistä TTIP-sopimusta koskevista huolista on, että se heikentäisi sosiaalisten perusoikeuksien toteutumista. Riski tähän on olemassa. Sopimus ei sinänsä mataltaisi kansalaisille lainsäädännöllä määriteltyjä perusoikeuksia; se voisi kuitenkin vaikuttaa valtion rahoituspohjaan heikentävästi ja siten epäsuorasti vaarantaa perusoikeuksien täyttymisen. Mahdollinen ratkaisu sopimuksen valtioiden rahoituspohjaa

heikentävän vaikutuksen torjumiseksi voisi olla kansainvälinen tai EU-tason verotus, jolla turvattaisiin rahoitus sosiaalisiin perusoikeuksiin vastaaville palveluille. Tämän suuntaisia tavoitteita sopimukseen ei kuitenkaan sisälly.

SÄÄNTELY JA TULLIN ULKOPUOLISET KAUPAN ESTEET

Sääntely-yhteistyö

EU:n komissio julkaisi 10. helmikuuta 2015 esityksensä TTIP-sopimuksen sääntely-yhteistyötä koskevaksi kappaleeksi. Esitystä oli tätä ennen käsitelty EU:n ja Yhdysvaltain yhteisessä neuvottelupöydässä: sen voidaan siis katsoa edustavan kummankin neuvotteluosapuolen toiveita. Esityksen mukaan TTIP-sopimuksella perustettaisiin uusi ylikansallinen sääntely-yhteistyöstä vastaava toimielin, Regulatory Cooperation Body. Toimielimen ydintehtäviä olisivat muun muassa valvoa sääntely-yhteistyötä ja ”harkita uusia aloitteita sääntely-yhteistyölle”.

Komission esityksessä sääntely-yhteistyöllä tarkoitetaan ensisijaisesti sitä, että viranomaistyöllä ei luoda uusia kaupan esteitä. Keskeisin väline uusien kaupan esteiden luovan sääntelyn estämiseksi olisi tiedonjako: komissio esittää, että EU:n ja Yhdysvaltain tulisi perustaa hallintojärjestelmänsä osaksi uusi elin, jonka tehtävänä olisi kerätä ja välittää sopimusosapuolten välillä tietoa eri viranomaisten suunnittelemista kansainväliseen kauppaan vaikuttavista toimista. TTIP-sopimuksella luotaisiin siis mekanismi, joka valvoo lainsäädäntötyötä ja varmistaa, että lainsäädäntötyössä noudatetaan TTIP-sopimusta.⁷²

Paitsi että sopimus rajaisi osapuolten mahdollisuuksia itsenäiseen sääntelyyn, se näyttäisi lisäksi ohjaavan niitä sääntelyn jatkuvaan yhtenäistämiseen: Komissio esittää, että jos ja kun jompikumpi sopimusosapuoli käynnistää prosessin uuden lainsäädännön tai uuden hallinnon käytäntöjen toteuttamiseksi, tulee myös toisen osapuolen tarkastella mahdollisuutta tehdä vastaavia uudistuksia alueellaan. Kaksi tärkeintä välinettä, jolla tätä jatkuvaa integraatiota toteutettaisiin, olisivat molemminpuolinen tunnustaminen ja harmonisointi.⁷³ Toisin sanoen TTIP-sopimus olisi paljon enemmän kuin tavanomainen vapaakauppasopimus: se olisi elävä ja avoin jatkuvan integraation katalysaattori.

⁶⁹ Ks. Sorsa & Eskelinen 2012; Hyyryläinen 2014.

⁷⁰ Mikkola 2009, 7, 8, 30; Patomäki 2007. Ks. myös Sorsa & Eskelinen 2012; Hyyryläinen 2014.

⁷¹ Esim. SUPER 2012, 20, 23.

⁷² Euroopan komissio 10.2.2015, § 8, 9.

⁷³ Euroopan komissio 10.2.2015, § 11.

Komission esityksessä kaavailtu sääntely-yhteistyö rakentuu sen oletuksen varaan, että vapaakauppaa voidaan edistää tinkimättä korkeasta kansalaisten terveyden, tietoturvan ja oikeuksien suojelun tai ympäristön suojelun tasosta. Esityksessä ei kuitenkaan eritellä, mitä ”korkealla suojelun tasolla” käytännössä tarkoitetaan. Sitä olisikin hankala tehdä, koska korkean tai riittävän suojelun tason määrittelemineen on poliittinen kysymys, josta päätetään parlamenteissa. Taloudellisen yhdentymisen myötä parlamenteissa tehtävät päätökset joudutaan kuitenkin tekemään vapaakauppasopimuksissa asetetuissa raameissa.⁷⁴

Vaikka sopimuksella luotavan uuden toimielimen toimenkuva on selkeästi poliittinen, ei se ainakaan komission esityksen mukaan tulisi olemaan demokraattisesti valittu tai poliittisesti vastuunalainen.⁷⁵ Komission esityksen mukaan elintä johtaisi kaksi puheenjohtajaa, joista toinen olisi EU:n, toinen Yhdysvaltain nimeämä. Puheenjohtajat valittaisiin sopimusosapuolten omien virkamiesten tai muiden kansainvälisen kaupan parissa toimineiden kansalaisten joukosta. Toimielimen muiden vastuuhenkilöiden valinnasta esityksessä ei ole mainintaa. Komission esityksen mukaan toimielimelle luotaisiin TTIP-sopimuksella viralliset kanavat aktiivisen vuoropuhelun käymiseksi kansalaisyhteiskunnan kanssa. Vuoropuheluun sisällytettäisiin niin elinkeinoelämän, kuluttajien ja ay-liikkeen kuin ympäristöjärjestöjenkin edustajia.⁷⁶

Poliittisen vastuunalaisuuden puute on pikemminkin sääntö kuin poikkeus kansainvälisessä taloushallinnossa.⁷⁷ TTIP-sopimukseen kaavailtu sääntely-yhteistyö onkin malliesimerkki siitä, kuinka parlamentaarista työtä rajataan vapaakauppasopimuksella ennalta asetetuin periaattein.

GMO-ruoka ja elintarviketurvallisuus

Geenimanipuloitu eli GMO-ruoka ja elintarviketurvallisuus ovat olleet kauppapoliittinen ongelma EU:n ja Yhdysvaltain välillä jo pitkään. Näin siitäkin huolimatta, että molemmat ovat WTO:n elintarviketurvallisuutta koskevan SPS-sopimuksen (Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures) jäseniä. Sopimuksen mukaan jäsenmaiden GMO-ruokaa ja elintarviketurvallisuutta kos-

kevissa asioissa harjoittaman sääntelyn, valvonnan ja toimeenpanon tulee perustua tieteeseen.⁷⁸ Sääntelyviranomaisten näkemys EU:ssa ja Yhdysvalloissa on, että GMO-ruoka on turvallista. EU:n kansalaiset ovat kuitenkin asiasta toista mieltä: vuoden 2010 eurobarometrin mukaan 70 prosenttia eurooppalaisista pitää geeniruokaa luonnottomana ja 59 prosenttia terveydelle haitallisena.⁷⁹

Yhdysvaltain näkökulmasta EU:n GMO-sääntelyn ongelmia ovat merkintävaatimukset, tuonti- ja viljelykiellot sekä viljelyä koskevat rajoitukset, kuten vaatimus ”turvavälistä” GMO-vapaiden lajikkeiden ja GMO-lajikkeiden välillä. Yhdysvaltain kauppapoliittisen edustuston (United States Trade Representative, USTR) laatimassa raportissa todetaan, että EU:n GMO-lainsäädäntö on epätieteellistä, asettaa tarpeettomia kustannuksia, syrjii yhdysvaltalaisia maataloustuottajia ja luo turhia ja perusteettomia kaupan esteitä.⁸⁰

Paitsi tarpeettoman tiukka sääntely, myös EU:n kasvivaikkeen GMO-tuotteiden hyväksymisprosessi on Yhdysvaltain näkökulmasta kaupan este. Prosessin ensimmäisessä vaiheessa Euroopan elintarviketurvallisuusviranomainen (European Food Safety Authority, EFSA) antaa komissiolle uudesta tuotteesta lausuntonsa, jossa esittää joko tuotteen hyväksymistä tai hylkäämistä. Komissio esittää EFSA:n lausunnon Euroopan unionin neuvostolle, joka tekee asiassa lopullisen päätöksen: jos enemmistö jäsenmaista vastustaa tuotteen hyväksymistä, sitä ei hyväksytä. Useimmissa tapauksissa Euroopan unionin neuvosto on evännyt lopullisen hyväksynnän, jota EFSA puolestaan on yleensä esittänyt.⁸¹

Yhdysvaltain kannalta ei-toivottuja ovat myös EU:n hormonilihan ja patogeenikäsittelyn lihan tuontikiellot sekä maitokarjan liian korkeat terveystaustat.⁸² Patogeenit ovat erilaisia viruksia, bakteereita tai muita tauteja aiheuttavia mikro-organismeja. Patogeenikäsittely tarkoittaa kemiallista käsittelyä, jolla rajoitetaan näiden ihmisille ja eläimille haitallisten organismien esiintymistä karjassa ja kanoissa. EU:n näkemys on, että taudeilta tulee suojautua luonnonmukaisesti ilman patogeenikäsittelyä. Yhdysvalloissa patogeenikäsittely sen sijaan on tulkittu WTO:n

74 Euroopan komissio 10.2.2015, § 1.

75 Euroopan komissio 10.2.2015, § 14, 16.

76 Euroopan komissio 10.2.2015, § 15.

77 Esim. Tihiainen 2004.

78 WTO 1995c, 2, 3, 5.

79 Euroopan komissio 2010.

80 USTR 2014c, 1, 44; WTO 1995c, 2–5; Bartsch 2014.

81 USTR 2014c, 44, 45; Bartsch 2014, 52.

82 USTR 2014c, 46, 47.

SPS-sopimuksen mukaisesti turvallisiksi. Tästä syystä Yhdysvallat nosti vuonna 2009 WTO:n riitojensovittelutuomioistuimessa kanteen EU:ta vastaan liian tiukasta ja tieteellisesti perusteettomasta sääntelystä. Päätöstä asiassa ei tiettävästi ole vielä tehty.⁸³

Maitotuotteiden kohdalla Yhdysvaltain ja EU:n näkemyserot koskevat sallittujen somaattisten solujen lukumäärää. Somaattiset solut liittyvät läheisesti eläinten ja ihmisten immuunijärjestelmään: matala somaattisten solujen määrä tarkoittaa, että immuunijärjestelmä on kunnossa, korkea puolestaan viittaa infektiin.⁸⁴ Maitotuotteiden turvallisuutta mitataan juuri somaattisten solujen määrän avulla. Suomalaisen Elintarviketurvallisuusvirasto EVIRA:n asettama raja on 250 000 somaattista solua millilitrassa raakamaitoa.⁸⁵ Joidenkin tutkijoiden mukaan suositeltava kynnysarvo olisikin välillä 200 000–250 000 solua.⁸⁶ Yhdysvalloissa kynnysarvo on kuitenkin asetettu korkeammalle. Koska yhdysvaltalaisen maitotuotteiden maahantuojien on osoitettava, että somaattisten solujen määrä heidän tuomissaan tuotteissa pysyy EU:n asettamissa rajoissa, muodostuu myös tästä turvallisuusvaatimuksesta kaupan este.⁸⁷

Neuvotteludirektiivissä ja korkean tason työryhmän raportissa EU sitoutuu WTO:n SPS-sopimusta pidemmälle menevään vapauttamiseen. Tähän mennessä EU ei kuitenkaan ole noudattanut edes WTO-sitoumuksiaan. EU:ta vastaan onkin SPS-sopimuksen perusteella nostettu kaikkiaan yhdeksän kannetta.⁸⁸ Kanteista kaksi ensimmäistä koskivat EU:n hormonilihan kieltoa. WTO:n tuomioistuimen tulkinta oli, että EU:n asettamat kiellot ja rajoitukset ovat SPS-sopimuksen vastaisia. EU ei kuitenkaan ole sallinut hormonilihan käyttöä, vaan asetti sen sijaan vuonna 2003 direktiivin, jossa hormonilihaa koskevat rajoitukset määriteltiin. EU:n näkemys on, että uusi direktiivi perustuu tieteeseen ja on siten WTO-sopimuksen mukainen. Yhdysvaltain näkemys on päinvastainen.⁸⁹ Hormonilihan lisäksi WTO:n tuomioistuimessa on käsitelty myös EU:n geeniruokaa koskevaa politiikkaa ja tulkittu EU:n käytännössä kieltäneen geeniruokan alueellaan.⁹⁰

Miten mahdollinen TTIP-sopimus siis vaikuttaisi GMO-ruokien tuotantoon ja elintarviketurvallisuuteen Euroopassa? WTO:n tuomioistuimen päätökset EU:n hormonilihaa ja geeniruokaa koskevista rajoituksista antavat viitteitä siitä, että kyseiset rajoitukset tultaisiin TTIP-sopimuksessakin määrittelemään kaupan esteiksi. Kahden muun Yhdysvaltain näkökulmasta merkittävän kaupan esteen, patogeenikäsittelyn kiellon ja karjan terveysvaatimusten osalta tuomioistuinpäätöksiä ei ole. Varsinaisten kaupan esteiksi määriteltyjen säädösten purkamisen lisäksi TTIP-sopimuksen tavoitteena on kehittää ja syventää SPS-sopimuksessa asetettuja periaatteita transatlanttisella tasolla. Sopimuksen ydinperiaatteisiin kuuluu, että sääntelyn tulee perustua tieteeseen eikä politiikkaan. Koska EU:ssa GMO- ja elintarviketurvallisuutta koskevassa sääntelyssä myös politiikalla on nykyisin sijansa, on odotettavissa, että TTIP-sopimuksen myötä EU:n hormonilihaa, geeniruokaa, lihan patogeenikäsittelyä ja maitokarjan terveysvaatimuksia koskevien kiistakysymysten käsittelyssä tapahtuisi muutoksia.

Euroopan komissio vakuuttaa tiedotussivuillaan, ettei neuvotteluissa puututa sellaiseen peruslainsäädäntöön, joka koskee esimerkiksi muuntogeenisiä organismeja tai joka on olemassa ”ihmisten elämän ja terveyden, eläinten terveyden ja hyvinvoinnin tai ympäristön ja kuluttajien etujen suojelemiseksi”.⁹¹ WTO:n SPS-sopimus ja TTIP-neuvotteluiden SPS-kappale kuitenkin koskevat nimenomaisesti näitä kysymyksiä eli ovat peruslainsäädäntöä. SPS-sopimusta sovelletaan ”kaikkiin terveys- ja kasvinuojelutoimiin, jotka voivat suoraan tai epäsuorasti vaikuttaa kansainväliseen kauppaan”.⁹² Käytännössä voidaan siis tulkita komission vakuuttavan, ettei TTIP-sopimuksella heikennetä niitä WTO:n SPS-sopimuksen sääntöjä, joita EU ei tällä hetkellä noudata.

Tammikuussa 2015 komissio julkaisi esityksen TTIP-sopimuksen SPS-kappaleeksi. Esityksestä puuttuvat vielä liitteet, eikä siinä mainita edellä käsiteltyjä erityiskysymyksiä. Esityksen mukaan TTIP-sopimuksen jälkeen EU:n sääntelyviranomaisten tulisi hyväksyä Yhdysvaltain sääntelyviranomaisten päätökset, jos ne perustuvat tieteeseen ja on tehty kansainvälisten standardien mukaan.⁹³ Tällainen velvoite sisältyy itse asiassa jo WTO:n SPS-sopimukseenkin. Jollei komission esittämää SPS-kappaletta

83 Johnson 2012; WTO 2009, DS389.

84 Schukken ym. 2003, 580–582.

85 EVIRA 2014, 15.

86 Schukken ym. 2003, 588.

87 USTR:n raportista ei käy ilmi, kuinka suuret erot Yhdysvaltain ja EU:n välillä ovat (USTR 2014c, 47).

88 WTO 2015a.

89 WTO 2015b, DS26, 48.

90 WTO 2015c, DS291, 292, 293.

91 Euroopan komissio 17.12.2014a.

92 WTO 1995c, 1.

93 WTO 1995c, 3, 4.

tarkenneta varauksin, hormoniliha ja geeniruoka olisivat sopimuksen myötä sallittuja EU:n markkinoilla. Esitykseen kuitenkin sisältyy myös varaus: päätös siitä, hyväksytäänkö Yhdysvaltain viranomaispäätökset, riippuisi viime kädessä EU:n lainsäädännöstä. Toisin sanoen, Yhdysvallat voisi sopimuksen toteutuessa kyseenalaistaa esimerkiksi EU:n hormonilihaa koskevan direktiivin, mutta EU:n ei silti olisi pakko muuttaa sitä.

Ehkä olennaisin kysymys sopimuksen GMO-ruoan tuotantoon ja elintarviketurvallisuuteen liittyvien vaikutusten osalta onkin, kenellä on valta tulkita lainsäädäntöä ja tehdä päätökset? Säilyykö lopullinen päätösvalta sääntelyviranomaisten suositusten hyväksymisestä tai hylkäämisestä Euroopan unionin neuvostolla? Suoraa vastausta tähän kysymykseen ei komission SPS-kappaletta koskevassa esityksessä anneta. Muiden lähteiden avulla vastausta on kuitenkin mahdollista spekuloida: WTO:n GMO-ruokaa ja elintarviketurvallisuutta koskevan sopimuksen perusteella hyväksymisprosessin tulee perustua tieteseen, eikä politiikkoja tarvita.⁹⁴ WTO:n tuomioistuinpäätösten perusteella EU:n kaksivaiheinen hyväksymisprosessi ei ole täysin SPS-sopimuksen mukainen.⁹⁵ Lisäksi Euroopan komissio on tiedonannossaan ilmoittanut tavoitteekseen alistaa yhdysvaltalainen tuonti vain yhden hyväksymisprosessin varaan.⁹⁶ Näillä perustein vaikuttaa todennäköiseltä, että neuvosto jäisi TTIP-sopimuksen toteutuessa hyväksymisprosessin ulkopuolelle ja päätökset hormonilihasta, geeniruuasta, patogeenisäätelystä ja maitokarjan terveydestä tehtäisiin asiantuntijaorganisaatioissa.

Jo yksin WTO-sopimuksen perusteella päätöksen-tekovaletta elintarviketurvallisuusasioissa tulisi siirtää poliittisilta päätöksentekoeleimilta asiantuntijoille. TTIP-sopimukseen kaavailtu sääntely-yhteistyö vahvistaisi edelleen asiantuntijaorganisaatioiden roolia. Komission mukaan sääntely-yhteistyö mahdollistaisi lisäksi sen, että TTIP:stä tulee eräänlainen ”elävä sopimus” eli että sääntöjä ja käytäntöjä voidaan kehittää tulevaisuudessa viranomaisten välisenä yhteistyönä neuvotteluissa asetettavissa raameissa.⁹⁷

⁹⁴ WTO 1995c, 5.

⁹⁵ WTO 2015c, 2. WTO:n SPS-sopimus ei varsinaisesti kiellä kaksivaiheista hyväksymisprosessia, jos sen kaikki vaiheet perustuvat tieteseen. EU:n tapauksessa Euroopan unionin neuvoston ja jäsenmaiden hyväksymisprosessi ei kuitenkaan ole perustunut tieteseen kaikissa tapauksissa (mistä syystä EU:ssa on vähän GMO-tuotteita).

⁹⁶ Euroopan komissio 1/2015a, § 6.

⁹⁷ Euroopan komissio 12.6.2014, 4.

Se, minkälaisiksi sopimuksen vaikutukset GMO-ruoan ja elintarviketurvallisuuden osalta lopulta muodostuvat, riippuu paljolti siitä, millaisia niihin liittyviä varauksia sopimukseen sisällytetään. Vaikutusta on myös sillä, kuinka paljon valtaa neuvostolle jätetään ja kuinka se valtaansa käyttää. Komission tiedotuspolitiikka ei suinkaan helpota sopimuksen mahdollisten vaikutusten arvioimista. Yhtäältä komissio vakuuttaa, että mikään ei muutu eikä sopimus vaikuta EU:n korkeaan suojelutasoon. Toisaalta kaikki merkit viittaavat siihen, että sopimuksen toteutuessa EU joutuisi noudattamaan tiukemmin jo WTO-sopimukseen sisältyviä SPS-velvoitteitaan, joiden rikkomiseen EU:n nykyinen korkea suojelun taso käytännössä nykyisin perustuu.⁹⁸ Huolet EU:n GMO-ruokaa ja elintarviketurvallisuutta koskevan sääntelyn löyhenemisestä ja kansalaisten äänen huomioimisesta niitä koskevassa sääntelyssä vaikuttavat vähintäänkin perustelluilta.

Kaupan tekniset esteet

Teknisiä kaupan esteitä (Technical Barriers to Trade, TBT) ovat muun muassa erilaiset standardit, tekniset määräykset ja tarkastus-, testaus- tai sertifiointivaatimukset, jotka tullimaksujen tavoin rajoittavat kansainvälistä kauppaa tuottamalla yrityksille lisäkustannuksia. Se mikä yritysten näkökulmasta voi näyttäytyä yksinomaan esteenä ja kustannuseränä, on kuitenkin kuluttajan näkökulmasta usein tae turvallisuudesta ja laadusta.

Vuonna 2014 Yhdysvaltain kauppapoliittinen edustusto julkaisi kaupan teknisiä esteitä käsittelevän raportin, jonka EU:ta käsittelevässä osiossa on kymmenen laajajakoa kohtaa. Yhdysvaltain näkökulmasta muun muassa EU:n kemikaaliturvallisuutta, kasvihuonekaasuja, polttoaineen laatua ja biopoltoainesten tuotantovaatimuksia koskevat kriteerit ovat liian korkealla, haittaavat alueiden välistä kauppaa eivätkä vastaa EU:n WTO-sitoumuksia.⁹⁹ EU:n komission neuvottelumandaatissa todetaan, että EU on yleisesti ottaen sitoutunut purkamaan raskaita testausvaatimuksia ja kehittämään viranomaisten välistä yhteistyötä sekä mahdollisuuksia hyväksyä EU:n markkinoille sellaisia tuotteita, jotka on hyväksytty Yhdysvalloissa.

⁹⁸ Euroopan komissio 12.6.2014, 3.

⁹⁹ USTR 2014d, 67–74

Komission mukaan kaupan esteiden purkaminen ei madaltaisi EU:n nykyistä korkeaa suojelun tasoa. Komissio katsoo, että suojelun taso on korkealla myös Yhdysvalloissa, mutta vain toteutetaan eri tavoin.¹⁰⁰ Jos alueiden välisiä eroja riittävän suojelun tason määrittelyssä ja sen turvaamisen käytännöissä tarkastelee lähemmin, on kuitenkin selvää, että EU:ssa suojelun taso on korkeampaa.

Yksi keskeisimmistä kysymyksistä, joissa EU:n ja Yhdysvaltain näkemykset riittävästä turvallisuuden ja sääntelyn tasosta eroavat huomattavasti toisistaan ja josta TTIP:n yhteydessä neuvotellaan, koskee kemikaaleja ja vaarallisia aineita. EU:n tärkein kemikaaleja ja vaarallisia aineita koskeva säädös on vuonna 2007 voimaan tullut Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus kemikaalien rekisteröinnistä, arvioinnista, lupamenettelystä ja rajoituksista eli niin kutsuttu REACH-kemikaalipaketti. Asetus perustuu ennalta varautumisen periaatteeseen: kaikki EU:n markkinoille tulevat uudet kemikaalit on osoitettava terveydelle ja ympäristölle riskittömiksi *ennen kuin* ne päätyvät kuluttajien käyttöön.¹⁰¹

Kemikaalien markkinoillepääsy EU:ssa on luvanvaraista. Korkeimpana lupaviranomaisena toimii Euroopan kemikaalivirasto (European Chemicals Agency, ECHA), joka arvioi, onko kemikaalien riskittömyys osoitettu riittävällä tavalla. Arviointiprosessin jälkeen virasto antaa suosituksensa komissiolle. Tuotteiden myynti voidaan aloittaa vasta tämän kaksinkertaisen tarkastusprosessin jälkeen komission hyväksyttyä tuotteet.¹⁰² Kaikki EU:ssa myytävät kemikaalit on tutkittu, todettu riskittömiksi ja rekisteröity tämän voimassa olevan käytännön mukaisesti: ilman tietoja ei ole markkinoita.¹⁰³

Atlantin toisella puolella REACH-kemikaalipakettia vastaava lakikokonaisuus on vuonna 1976 annettu Toxic Substances Control Act (TSCA). Siinä uusien kemikaalien markkinoillepääsyä ei ole alistettu viranomaisten lupamenettelylle kuten EU:ssa, vaan markkinat avautuvat ilman todisteita uusien tuotteiden riskittömyydestä. Tietoja kerätään vain sellaisia kemikaaleja sisältävistä tuotteista, joiden sääntelyviranomainen on havainnut aiheuttavan suhteettoman

suurta haittaa ihmisten terveydelle ja ympäristölle.¹⁰⁴ Jos sääntelyviranomainen ei ole etukäteen varmistanut, että markkinoille tulevat uudet kemikaalit ovat riskittömiä, kuinka se sitten voi ”havaita”, että arviointiprosessin käynnistämiseksi on tarvetta? Käytännössä tämä ei olekaan mahdollista, vaan ”havainnoinnista” vastaavat ne, jotka ovat tuotteiden kanssa tekemisissä. Jos ja kun uusia kemikaaleja sisältävää tuotetta käyttävä kuluttaja havaitsee tuotteen aiheuttavan itselleen tai ympäristölle haittaa, hänen velvollisuutenaan on välittömästi ilmoittaa havainnostaan viranomaiselle. Tuottajat puolestaan velvoitetaan ylläpitämään tietoja tuotteidensa kaikista mahdollisista negatiivisista vaikutuksista ja välittämään nämä tiedot sääntelyviranomaiselle.¹⁰⁵

Sekä Yhdysvalloissa että EU:ssa ylläpidetään listoja kaikista vaarallisista kemikaaleista, joiden tuotanto on joko kiellettyä tai rajoitettua. Nämä listat laaditaan Yhdysvalloissa ja EU:ssa eri tavoin: EU:ssa yleisenä periaatteena on minimoida terveysriskit ja haitalliset ympäristövaikutukset, kun taas Yhdysvalloissa minimoidaan kaupan esteet. Alueiden väliset erot kemikaalien ja vaarallisten aineiden myyntiä rajoittavissa käytännöissä näkyvät kiellettyjen ja vaarallisten aineiden listoissa – tarkemmin sanoen listojen pituudessa. Kosmetiikka-alalla käytettäviä aineita on EU:ssa kielletty 1200, mutta Yhdysvalloissa vain tusina.¹⁰⁶ Brittiläisessä Daily Mail -lehdessä julkaistun artikkelin mukaan monet yhdysvaltalaisen ruoka-kauppojen yleisimmistä tuotteista, kuten Montain Dew -virvoitusjuoma, Ruffles-sipsit ja Hungry Man -mikroateriat, sisältävät sellaisia ainesosia, jotka EU on kieltänyt terveydelle vaarallisina.¹⁰⁷

Komission kemikaalisektoria koskevassa tavoiteasiakirjassa (EU position on Chemicals) tunnustetaan alueiden väliset suuret sääntelyerot, mutta ei niiden poliittista merkitystä – sitä, että eurooppalainen riskienhallinta on tosi asiassa korkeammalla tasolla. Jotta TTIP-sopimuksella ei heikennettäisi EU:n nykyistä kuluttajansuojaa tai ympäristönormeja kemikaaliturvallisuuteen liittyvissä kysymyksissä, tulisi neuvotteluissa siis pyrkiä Yhdysvaltain nykyistä sääntelytasoa korkeampaan sääntelytasoon. Tämä tavoite voitaisiin saavuttaa kahdella tavalla: joko asettamalla EU:n ja Yhdysvaltain välille uudet, vähintään EU:n nykyistä sääntelytasoa vastaavat yhteiset säännöt tai

100 Euroopan komissio 17.12.2014b.

101 Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus N:o 1907/2006, art. 1 § 3.

102 Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus N:o 1907/2006, art. 55–60, 75, 77; ECHA 2014.

103 Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus N:o 1907/2006, art. 5.

104 Control of Toxic Substances, § 2601, 2603, 2604.

105 Control of Toxic Substances, § 2607, (e), (c).

106 Egan, Kim 24.09.2013.

107 Daily Mail 21.06.2013.

asettamalla EU:n nykyiset säännöt voimaan myös Yhdysvalloissa.

Suurten erojen vuoksi komissio ei kuitenkaan tavoittele kemikaaliturvallisuuden täyttä harmonisointia eikä molemminpuolista tunnustamista. Sen sijaan komission tavoittelee yhteistyön lisäämistä. Komission tavoite on kehittää yhteistyötä siinä, millä tavalla ja millä periaatteilla kemikaalit valitaan tutkimusten kohteeksi. Komission mukaan yhteistyö toisi kustannustehokkuutta, koska se vähentäisi päällekkäistä testaamista.¹⁰⁸ Kriitikkojen mukaan päällekkäisyyksiä ei kuitenkaan ole.

EU:ssa rakennetaan parhaillaan listaa kaikista tunnetuista mahdollisesti vaarallisista aineista (Substance of Very High Concern). Listan on määrä valmistua vuoteen 2020 mennessä. Yhdysvalloissa vastaavia, kattavia liittovaltiotasoisia listoja niistä kemikaaleista ja kemikaaliryhmistä, joille turvallisuusselvitykset on tehtävä, ei ole olemassa. Yhdysvalloissa tutkimukset käynnistyvät usein vasta jonkin ulkopuolisen tahon esimerkistä, esimerkiksi silloin, kun jokin kemikaali kielletään jossakin EU-maassa. Kriitikkojen mukaan komission kaavailema yhteistyö voisi antaa Yhdysvalloille mahdollisuuden puuttua EU-maissa tapahtuvaan arviointityöhön, jolla kehitetään välineitä vaarallisiin aineisiin liittyvien riskien minimoimiseksi, ja johtaa suojelun heikkenemiseen EU:ssa.¹⁰⁹

Komission tavoitteena on rakentaa välineitä sääntely-yhteistyölle myös kemikaalisääntelyssä. Tavoite on herättänyt sopimuksen kriitikoissa huolta yhdysvaltalaisen teollisuuden vaikutusvallasta, joka sopimuksen myötä ulottuisi myös EU-säädäntöön.¹¹⁰ Yhdysvallat on jo pidempään ajanut teollisuuden intressejä vastustaessaan EU:n tiukkaa lainsäädäntöä esimerkiksi umpieritysjärjestelmään vaikuttavien aineiden ja nanomateriaalin kohdalla.¹¹¹ Umpieritysjärjestelmä koostuu umpirauhasista, jotka välittävät aineenvaihduntaa, kasvua ja kehitystä sääteleviä hormoneja. Nanomateriaalit puolestaan ovat aineita, jotka on valmistettu niin pienistä hiukkasista – nanohiukkasista – että ne voivat läpäistä suurempia atomiyhdisteitä.

Nanomateriaalien käyttö kasvaa vauhdilla, mutta niiden terveysvaikutuksista tiedetään vasta hyvin vähän: teoriassa on mahdollista, että nanohiukkaset voivat aiheuttaa muutoksia niissä molekyyliissä, joihin

pääsevät vaikuttamaan ja siten säteilyn tavoin johtaa esimerkiksi syöpäsolujen kehittymiseen ihmisruumiissa.¹¹² Teollisuuden vaikutusvaltaa Yhdysvalloissa kuvastaa hyvin se, että Yhdysvaltain kauppapoliittisen edustuston raportin nanomateriaaleja käsittelevässä osassa viitataan juuri teollisuuden kritiikkiin: EU:ta syytetään muun muassa yrityssalaisuuksien vaarantamisesta, epäyhtenäisistä vaatimuksista sekä turvallisuusvaatimusten yrityksille ja veronmaksajille aiheuttamista lisäkustannuksista.¹¹³

Komission kolmas teknisiä kaupan esteitä koskeva tavoite on kehittää tiedonjakoa viranomaisen välillä sekä edistää yrityssalaisuuksien suojelua.¹¹⁴ Tavoite on sikäli ongelmallinen, että esimerkiksi yritysten toiminnan mahdolliset ympäristövaikutukset ovat luonteensa puolesta julkista tietoa: ne liittyvät paitsi yritysten etuun myös julkiseen tiedonintressiin. EU on allekirjoittanut Århusin sopimuksen, jonka mukaan kemikaalien ympäristövaikutuksia koskevia tietoja ei saa määritellä luottamuksellisiksi. Yhdysvallat on tämän sopimuksen ulkopuolella.¹¹⁵ Onkin syytä kysyä, voisiko TTIP-sopimus johtaa julkisesti saatavilla olevan tiedon vähenemiseen tai esimerkiksi kemikaalien ympäristövaikutuksia koskevan tiedon määrittelyyn yrityssalaisuuksiksi?

Kuten SPS-kysymyksiin liittyvien kaupan esteiden, myös teknisten kaupan esteiden kohdalla komissio väittää, ettei TTIP-sopimuksella madalleta EU:n korkeatasoista lainsäädäntöä ja että kansalaisten oikeudet ja turvallisuus huomioidaan.¹¹⁶ Komission neuvottelutavoitteiden tarkempi tarkastelu ei kuitenkaan tue näitä väitteitä. Komission TTIP-sopimusta koskeva tiedotuspolitiikka ja neuvotteluosapuolten toisistaan poikkeavat tavat määritellä ”korkea suojelun taso” jättävät liikaa tilaa arvailulle ja epäilyksille, jotta turvallisuudestaan huolestuneen kansalaisen olisi mahdollista suhtautua sopimukseen varauksetta.

SÄÄNNÖT JA GLOBAALIT STANDARDIT

Immateriaalioikeudet

Immateriaalioikeudet eli henkisen omaisuuden suoja (Intellectual Property Rights, IPR) merkitsee tulonlähdettä muun muassa lääketeollisuudelle, levyttäjille

108 Euroopan komissio 14.5.2014, 2.

109 CIEL 2014, 4, 5.

110 Euroopan komissio 14.5.2014, 3.

111 CIEL 2014, 7.

112 Työterveyslaitos 2014.

113 USTR 2014d, 72.

114 Euroopan komissio 14.5.2014, 4.

115 CIEL 2014, 8–9.

116 Euroopan komissio 17.12.2014b.

ja ohjelmistovalmistajille. Vuonna 2008 immateriaalioikeuksien loukkausten on arvioitu johtaneen noin 10 miljardin euron taloudellisiin menetyksiin ja 185 000 työpaikan häviämiseen EU:ssa. Pääosa loukkauksista johtui nettipiratismista eli elokuvien, tv-sarjojen, musiikin ja ohjelmistojen laittomasta käytöstä ja lataamisesta internetistä.¹¹⁷ Piratismia on pyritty torjumaan vahvistamalla immateriaalioikeuksia ja verkonvalvontaa.¹¹⁸ Kolikon kääntöpuolena on yksityisyyden suoja, jota laajennetun valvonnan katsotaan heikentävän.

Euroopan parlamentti hylkäsi väärentämisen vastaisen sopimuksen (Anti-Counterfeiting Trade Agreement, ACTA) vuonna 2012 juuri sen yksityisyyden suojalle aiheuttaman uhan perusteella. Yhdysvallat puolestaan kuuluu ACTA:n allekirjoittaneiden maiden joukkoon. ACTAn tavoitteena oli vahvistaa verkonvalvontaa yksityisen omaisuuden suojaamiseksi yleistyvältä laittomalta kopioinnilta. Sopimuksen merkittävin ongelmakohta oli juurikin siihen sisältyvä ristiriita toisaalta yksityisyyden, toisaalta omaisuuden suojaamisen välillä. TTIP-sopimusneuvotteluissa osapuolten tavoitteena on vahvistaa omaisuuden suojaa. Komissiolla ei kuitenkaan ole mandaattia hyväksyä laittoman käytön kriminalisointia.¹¹⁹

Toinen immateriaalioikeuksiin liittyvä ristiriita valitsee julkisen terveydenhuollon kustannusten ja lääketeollisuuden voitontavoittelun välillä. Esimerkiksi suomalainen sairausvakuutusjärjestelmä pyrkii turvaamaan jokaiselle Suomessa pysyvästi asuvalle henkilölle riittävän terveydenhuollon tuloista riippumatta. Periaatteessa yksityistä sairausvakuutusta ei siis tarvitse ottaa. Teoriassa tämän kaltainen valtiollinen sairausvakuutus on kaupan este: mitä parempi julkinen vakuutus on, sitä vähemmän on tarvetta yksityiselle vakuutukselle. Suomalainen julkinen sairausvakuutus kattaa myös reseptilääkkeet: valtio vastaa lääkkeiden hinnoista, kun ne ylittävät 610 euron omavastuuosuuden. Ruotsissa omavastuuosuus on korkeintaan 252 euroa.¹²⁰

Valtiolle julkinen sairausvakuutusjärjestelmä tarkoittaa kustannuksia. Suomi pitää lääkekorvauksista aiheutuvat kustannukset aisoissa viitehintajärjestelmän avulla: Lääkkeiden hintalautakunta vaatii lääkevalmistajia lähettämään ilmoitukset valmistamiensa

lääkkeiden hinnoista neljä kertaa vuodessa. Koostumukseltaan ja vaikutukseltaan samanlaiset lääkkeet luokitellaan viitehintaryhmään, jonka halvin valmiste asettaa viitehinnan. Valtio korvaa kustakin ryhmästä vain tämän halvimman lääkkeen, ellei lääkäri muuta vaadi. Tällä tavalla sekä valtio että kuluttaja säästävät. Sosiaali- ja terveysministeriö perustelee järjestelmän käyttöä pyrkimyksillä säästää lääkekorvauskuluissa, vähentää sairausvakuutusmaksujen korotuspainetta ja hillitää valtion menojen kasvua niin, ettei hoidon laatu kärsi. Järjestelmän odotetaan lisäksi kasvattavan sekä lääkäreiden että potilaiden hintatietoisuutta ja ohjaavan siten heidän valintojaan. Järjestelmä astui voimaan 1.4.2009 ja on siitä asti ollut lääketeollisuuden suuren kritiikin kohteena.

Yhdysvaltalaisen lääketeollisuutta edustavan kattojärjestön PhRMA:n näkemys on, että Suomen rinnakkaisvalmisteita suosiva käytäntö rikkoo kansainvälistä patenttioikeutta (TRIPS-sopimusta), heikentää uusin innovaatioiden kannattavuutta ja edistää patenttioikeuksien eroosiota koko Euroopassa. PhRMA:n mukaan muut EU-valtiot vertaavat omien lääkkeidensä hintoja suomalaisiin lääkkeisiin, mikä vähentää yritysten tuotekehittelyyn käytettävissä olevaa rahaa. PhRMA:n mukaan järjestelmä on haitallinen myös terveydenhuollon kannalta: rinnakkaisvalmisteiden vertailukelpoisuudesta ei lääketeollisuuden mukaan ole tutkittua tietoa, eikä niitä sen vuoksi tulisi käyttää korvaavina tuotteita.¹²¹

Lääketeollisuuden kanta patentteihin ja rinnakkaisvalmisteisiin on ymmärrettävä. Rinnakkaisvalmisteet vievät tuloja alkuperäisen lääkkeen valmistajilta. TRIPS-sopimuksen asettama suoja-aika, jonka kuluessa yrityksen on onnistuttava kattamaan kaikki lääkkeen aiheuttamat kustannukset ja tuottamaan voittoa, on 20 vuotta. Uudet lääkkeet eivät kuitenkaan ole myynnissä koko tuota aikaa: suoja-aika alkaa patenttihakemuksen jättöpäivästä, eikä patenttia haeta valmiille lääkkeelle, vaan lääkeainetta sisältävälle molekyylille.¹²² Aikaa patenttihakemuksen jättämisestä siihen, että valmis ja myyntiin hyväksytty tuote on saatavilla apteekin hyllyllä, voi kulua kymmenenkin vuotta.

Patentteihin liittyy useita politiikan ja talouden kannalta keskeisiä kysymyksiä. Koska lääkkeiden tutkimus ja valmistus on yksityistä liiketoimintaa, tulee

117 De Micco 2013, 26.

118 Euroopan unionin neuvosto 2013, § 28–30.

119 Euroopan unionin neuvosto 2013, § 30.

120 Euroopan komissio 7/2012, 8; KELA 2014.

121 PhRMA 2014, 153, 154.

122 WTO 1995d, 33.

toiminnasta saatavien voittojen olla riittävän suuria, jotta sitä kannattaa jatkaa. Tästä syystä lääkeyritykset toivoisivat, että suoja-aikaa, jonka kuluessa rinnakkaisuutetta ei voida kehittää, pidennettäisiin.¹²³ Kuluttajien ja valtion kannalta rinnakkaisvalmisteen mahdollisimman nopea tuotanto on kuitenkin hyödyllistä. Yhdysvalloissa rinnakkaisvalmisteen yleensä 80–85 prosenttia alkuperäistä tuotetta edullisempia.¹²⁴ Rinnakkaisvalmisteen vähentävät julkisen sairausvakuutusjärjestelmän kuluja niissä valtioissa, joissa tällainen järjestelmä on voimassa. Edullisempien rinnakkaisvalmisteen saatavuudella on myös merkittävä kehityspoliittinen ulottuvuus: kehittyvissä maissa suuret joukot ihmisiä jäävät patenttijärjestelmän vuoksi vaille lääkehuoltoa tai ulkomaisen avustuksen varaan. Näkökulmasta riippuen patenttijärjestelmä voidaan siis nähdä toisaalta yksityisen tiedon hallintana ja suojaamisena tai eräänlaisena kansainvälisen verotuksen muotona, jonka kohteena on ihmisten terveys ja jonka tuotot menevät yksityisille yrityksille.

TTIP-sopimuksessa EU:n ja Yhdysvaltain jaettuna tavoitteena on vahvistaa patenttioikeuksia. Korkean tason työryhmän raportista tai komission neuvottelumandaatista ei selviä, mitkä patenttikysymykset tarkalleen ottaen olisivat puutteellisia.¹²⁵ Komission tavoiteasiakirjassa (EU Position Paper on Pharmaceutical Products) tavoitteet on ilmaistu jossain määrin tarkemmin. Asiakirjan mukaan sopimuksella tulisi yhtenäistää rinnakkaisvalmistetta koskevia käytäntöjä. Tällaisia käytäntöjä ovat esimerkiksi uusien lääkkeiden tai rinnakkaisvalmisteen hyväksymisprosessit ja testaukset. Yhtenäiset käytännöt voisivat vähentää kustannuksia ja jouduttaa lääkkeiden pääsyä markkinoille. Patenttien suoja-ajan pidennyksestä ei ole mainintaa, mutta sen mahdollisuutta ei myöskään ole neuvotteludirektiivissä poissuljettu.¹²⁶

Komission neuvottelumandaatissa ei mainita erikseen myöskään suomalaista viitehintajärjestelmää tai vastaavia hintojen sääntelyjärjestelmiä muissa EU-maissa. Komission julkaisemassa tietopaketissa niihin kuitenkin viitataan. Komission kanta on, että ei kannallisiin hintojen sääntelyjärjestelmiin ei oltaisi puuttumassa.¹²⁷ Koska EU:n 28:sta jäsenmaasta melkein kaikissa on julkinen ja universaali terveydenhuolto-

järjestelmä, hintasääntelyn purkaminen ja patenttien suoja-ajan pidennys vaatisikin melkoisesti poliittista tahtoa. Jäsenmaiden tulisi tuolloin hyväksyä joko sosiaalimenojensa nousu tai terveydenhuollon (lisä) leikkaukset.

Energia ja raaka-aineet

Energiapolitiikan ja raaka-aineiden kaupan alalla neuvotteluosapuolten yhteisenä tavoitteena on purkaa vientirajoituksia.¹²⁸ Energiapolitiikassa tämä koskettaa eritoten Yhdysvaltoja, jolle aukeaisi uusia mahdollisuuksia öljyn ja nesteytetyn maakaasun vientiin. EU:ssa kulutetusta maakaasusta 66 prosenttia tuodaan ulkomailta: 32 prosenttia Venäjältä ja 31 prosenttia Norjasta. Öljyn kohdalla tuonnin osuus on vieläkin suurempi, 88 prosenttia. Tästä 34 prosenttia tulee Venäjältä ja 11 prosenttia Norjasta.¹²⁹ Vientirajoitusten purkamisen poliittisena seurauksena EU:n energiariippuvuus Venäjästä heikkenisi ja kytkös Yhdysvaltoihin kasvaisi. Euroopan unionin neuvoston mukaan tämä juurikin on yksi EU:n tavoitteista.¹³⁰

Yhdysvaltalaisen lainsäätäjien neuvoston mukaan EU:n energiantuonnin painopisteen siirtyminen Venäjältä Yhdysvaltoihin voisi johtaa negatiivisiin ympäristövaikutuksiin.¹³¹ Venäjältä maakaasua tuodaan maakaasuputkia pitkin.¹³² Maakaasun tuominen Yhdysvalloista edellyttää maakaasun nesteyttämistä, kuljettamista Yhdysvalloista EU:n alueelle ja palauttamista takaisin hyödynnettävään muotoon. Koko tämä prosessi kasvattaisi yhden maakaasulla tuotetun energiayksikön kulutuksesta aiheutuvaa hiilijalanjälkeä 15 prosenttia nykyisestä. Maakaasun vienti voisi lisäksi nostaa Yhdysvaltain kotimarkkinahintoja, jolloin hiilen käyttö sähköntuotannossa olisi suhteellisesti edullisempaa ja sen käyttö kasvaisi. Nestekaasun tuotannon kasvu voi myös johtaa nesteytyksessä käytetyn, metaanipäästöjä tuottavan vesisärotusteknologian yleistymiseen. Metaani on hiilidioksidia sata kertaa vahvempi kasvihuonekaasu.¹³³

Vaikka komission tilaamassa vaikutusarviossa sopimuksesta ei katsota koituvan ilmastovaikutuksia,¹³⁴ voisi sopimukseen sisältyvä raaka-aineiden vientirajoitusten purkaminen lisätä kasvihuonekaasupäästöjä

123 PhRMA 2014, 153, 154.

124 FDA 2015.

125 Ks. HWLG 2013, 5; Euroopan unionin neuvosto 2013, § 28, 29.

126 Euroopan komissio 14.5.2014.

127 Euroopan komissio 1/2015b; PhRMA 2014, 153, 154; BIO 2013, 5, 6.

128 HLWG 2013, 6; Euroopan unionin neuvosto 2013, § 37.

129 Eurostat 2014a; b.

130 Euroopan unionin neuvosto 27.5.2014.

131 NCEL 2.9.2014.

132 Eurostat 2014a; b.

133 NCEL 2.9.2014.

134 Francois et al. 2013, vii.

tuntuvasti. Kioton ilmastopöimur tuleee vaikeamaksi toteuttaa, jos EU:n energiakysyntää ryhdytään paikkamaan nesteytetyn maakaasun ja öljyhiekan tuonnilla Atlantin toiselta puolen. EU:n ja Yhdysvaltain Venäjän vastaista politiikkaa sopimus voisi kuitenkin tukea leikkaamalla merkittävästi Venäjän öljyn ja maakaasun vientiä.

Kestävä kehitys ja työoikeudet

Kansainväliseen kauppaan vaikuttavat myös kestävään kehitykseen ja työntekijöiden oikeuksiin liittyvät kansainväliset ja kansalliset säännöt ja standardit. Työoikeuksien suhteen EU:n komissio on ilmoittanut lähtökohdakseen, että neuvotteluiden tulee rakentua Kansainvälisen työjärjestö ILO:n peruseriaatteille.¹³⁵ Näitä ovat järjestäytymisen vapaus, kollektiivisen neuvottelun oikeus, pakkotyön kielto, tasa-arvoinen palkkaus, syrjinnän kielto, lapsityön kielto ja työskelyn ikärajat.¹³⁶ Kyse on hyvin perustavanlaatuisista oikeuksista, jotka jäävät huomattavasti matalammalle tasolle kuin esimerkiksi suomalainen työsuojelu. ILO:n periaatteet eivät myöskään ole sitovaa kansainvälistä oikeutta vaan tulevat sitovaksi vasta, kun ne sisällytetään kansalliseen lakiin. Yhdysvallat ei ole allekirjoittanut likimainkaan kaikkia ILO:n sopimuksia, eikä maassa ole voimassa liittovaltiotason lainsäädäntöä irtisanomisajasta tai kollektiivisista työehtosopimuksista.¹³⁷ Yhdysvallat on omissa neuvottelutavoitteissaan todennut, että työoikeudet ovat jo korkealla tasolla sekä EU:ssa että Yhdysvalloissa.¹³⁸

Kestävä kehitys tarkoittaa komission mukaan sitä, että taloudellista vaurautta luodaan korkeatasoisesta ympäristönsuojelusta ja sosiaalisesta tasa-arvosta tinkimättä ja niiden avulla.¹³⁹ Hyvinvointivaltioon komissio kestäväen kehityksen määritelmässä ei viitata. TTIP-sopimuksen neuvotteluasiakirjoissa kestävä kehitys vaikuttaa jäävän lähinnä suosituksiksi sen sijaan, että sitä käytettäisiin varsinaisena oikeudellisenä ohjausvälineenä. Kyse on siis varsin väljästä periaatteesta.¹⁴⁰ Joissain EU:n direktiiveissä kestäväällä kehityksellä on myös ohjausvaikutusta,¹⁴¹ mutta

TTIP-sopimuksessa näin ei näyttäisi olevan. Sitova ohjausvaikutus edellyttäisi sääntöjä ja kriteerejä, joita ei ainakaan vielä sopimukseen ole esitetty. Jollei ta-voitetta kestävästä kehityksestä yhdistetä minkäänlaisiin sitoviin sääntöihin ja kriteereihin uhkana on, että se jää merkityksettömäksi korulauseeksi.

EU:n ja Yhdysvaltain välinen kauppasopimus tarjoaisi loistavan tilaisuuden vahvistaa ympäristön suojelua ja työoikeuksia koskevia standardeja Yhdysvalloissa. Tämä kuitenkin edellyttäisi vahvaa sääntelyä eikä vain väljiä periaatteita, ja voisi aiheuttaa ylimääräisiä kustannuksia yrityksille. Mikäli pelisäännöt rakennetaan yhteisesti ja otetaan käyttöön Yhdysvalloissa ja EU:ssa yhtä aikaa, eivät vahvemmassa sääntelystä aiheutuvat kustannukset muodostuisi kaupan esteiksi tai haittaisi kilpailua. Tällä hetkellä näyttää kuitenkin siltä, että tilaisuus jää toistaiseksi käyttämättä. Eurooppalaisten ja suomalaisten näkökulmasta uhkakuvaksi nousee, että lisääntyvä kilpailu luo paineita tinkiä kestävästä kehityksestä ja työoikeuksista.

RIITAJENSOVITTELU

TTIP-sopimuksella on määrä luoda kaksi uutta riitojensovittelemekanismia: sijoittajien ja valtioiden välisiä ristiriitoja käsittelevä sijoittajansuojamekanismi sekä erillinen välimiesistuin muita ristiriitoja varten. Sijoittajansuoja liittyy sopimuksen sijoituksia ja markkinoillepääsyä koskevaan osaan, ja sitä käsiteltiin jo edellä (ks. kappale Sijoittajansuoja). Muita kuin sijoituksiin liittyviä riitaisuuksia koskeva menettely olisi tyyppiä valtio vastaan valtio, ja sitä kuvataan komission erillisessä esityksessä TTIP-sopimuksen riitojensovittelekappaleeksi. Komission esityksessä riitojen sovittelestä vastaa kolmihenkinen välimiespaneeli, jonka jäsenet valittaisiin kolmelta vähintään viiden hengen listalta. EU:lla ja Yhdysvalloilla olisi kummallakin omat, oman alueensa kansalaisista koostuvat listansa. Kolmas lista koostuisi niin kutsuttujen kolmansien maiden eli muiden kuin EU-maiden tai Yhdysvaltain kansalaisista. Paneelissa olisi siis aina yksi henkilö jokaiselta listalta. Paneelin tehtävänä olisi sovittaa sopimuksen tulkinnasta mahdollisesti aiheutuvia riitoja.¹⁴²

Sopimuksen tehokkaan täytäntöönpanon ja sääntely-yhteistyön toteutumisen kannalta uusilla riitojenratkaisuinstituutioilla olisi muun muassa WTO:n

135 Euroopan komissio 7/2013, 2.

136 ILO:n peruseriaatteet on kirjattu järjestön vuonna 1998 julkistamaan työelämän peruseriaatteita ja -oikeuksia koskevaan julistukseen, ja niitä on vahvistettu vuonna 2008 ILO:n julistuksella globalisaation sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta.

137 Block 2003.

138 USTR 2014a.

139 Euroopan komissio 1/2015c.

140 Euroopan komissio 7/2013, 1; Euroopan komissio 1/2015c.

141 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2009/28/EY (RES-direktiivi).

142 Euroopan komissio 1/2015d, § 6.

riitojensovitteluun verrattuna selkeitä etuja, joista tärkeimpiä ovat nopeus ja tehokkuus. Komission esityksen mukaan välimiespaneeli koottaisiin noin kuukauden sisällä kanteen nostamisesta. Se antaisi ensimmäisen päätösarvionsa 90 päivän kuluttua paneelin valinnasta. Lopullisen päätöksen tulisi valmistua 120 päivän kuluttua paneelin valinnasta. Koko prosessi kestäisi siis vajaan puoli vuotta, siinä missä WTO:ssa riitojensovittelu voi viedä vuosia.¹⁴³

Mikäli riitojenratkaisu toteutetaan komission esityksen mukaisena, sopimuksen tulkintavalta olisi ristiriitatilanteissa demokraattisen oikeusjärjestelmän ulkopuolella. Tulkintaa ohjaisivat WTO-sopimukset, WTO-tuomioistuimissa annetut päätökset ja kansainvälisten sopimusten tulkintaa koskeva Wienin sopimus.¹⁴⁴ Komission esityksessä välimiespaneelin jäsenten pätevyysvaatimuksiin kuuluisivat muun muassa oikeustieteen ja kansainvälisen kaupan erikoisosaaminen ja kokemus.¹⁴⁵ Jos ja kun ne periaatteet, joiden mukaan sopimusta ristiriitatilanteissa tulkitaan, sidotaan WTO:n vapaakauppasopimuksiin ja kun valta tulkintojen tekemisestä annetaan kansainvälisen kauppaoikeuden asiantuntijoille, on todennäköistä, että paneelin päätöksissä korostuu juuri

kauppaoikeudellinen näkökulma muun muassa perusoikeuksien, ihmisoikeuksien ja ympäristölainsäädännön kustannuksella.

Komission riitojensovittelua koskevassa esityksessä ei myöskään ole minkäänlaista mainintaa valitusoikeudesta. Sen sijaan esityksessä sanotaan, että neuvotteluosapuolten tulee hyväksyä paneelin päätökset ehdottomasti. Valitusoikeus on olennainen osa oikeusvaltion toimintaa. Samoin se, että tuomioistuimia on enemmän kuin yksi ja että korkeampi oikeusaste valvoo alempia. Toisissa, jo olemassa olevissa kansainvälisiä kauppariitoja käsittelevissä tuomioistuimissa, kuten WTO:n nykyisessä riitojensovittelussa ja Sijoituksia koskevien riitaisuuksien kansainvälisessä ratkaisukeskuksessa välimiespaneelin antamista päätöksistä voidaan valittaa ja ne voidaan purkaa. Valituksia ei voi viedä ihmisoikeustuomioistuimeen tai muuhun korkeampaan oikeuteen, mutta valitusmahdollisuus on.¹⁴⁶ Oikeusvaltion ydinperiaatteisiin kuuluu niin ikään se, että lainsäädännöstä vastaa perustuslaissa asetettuja toimintaperiaatteita noudattaen demokraattisesti valittu parlamentti. TTIP:n riitojenratkaisu luo transatlanttista oikeutta, jonka demokraattinen legitimitetti ei ole vahvimmalla mahdollisella pohjalla.

¹⁴³ Euroopan unionin neuvosto 2013, § 45; Euroopan komissio 1/2015d, § 8.

¹⁴⁴ Euroopan komissio 1/2015d, § 20.

¹⁴⁵ Euroopan komissio 1/2015d, § 22.

¹⁴⁶ Euroopan komissio 1/2015d, § 21.

JOHTOPÄÄTÖKSET

TTIP-sopimus on laaja ja kattava vapaakauppasopimus, jonka mainostetaan lisäävän kasvua ja työpaikkoja Atlantin molemmin puolin. Virallisten tiedonantojen mukaan sopimukseen ei sisälly mitään sellaisia uhkia, jotka eivät olisi sopimustekstiä hienosäätämällä torjuttavissa. Tässä raportissa tehdyn tarkastelun perusteella uhkia kuitenkin on, eikä kaikkia niistä voida hienosäädöllä poistaa. Osa julkisuudessa ja tässä raportissa esille nostetuista uhkakuvista liittyy kiinteästi sopimuksen keskeisiin tavoitteisiin.

Kuten kaikki vapaakauppasopimukset, myös TTIP-sopimus vaikuttaisi toteutuessaan merkittävällä tavalla demokratian toimialaan. Sopimukseen suunniteltu sijoittajansuoja siirtäisi yrityksille kuuluvan oikeusturvan parlamentaarisen järjestelmän ulkopuolelle ja antaisi yrityksille mahdollisuuden kyseenalaistaa demokraattisia päätöksiä. Pahimmillaan tämä voi merkitä, että yritykset voivat estää myös yleishyödyllisiä tarkoituksia kuten ympäristön tai terveyden suojelua varten tehtävän sääntelyn tai vaatia valtiolta korvauksia tällaisesta sääntelystä aiheutuvista kustannuksista. Sopimuksen määräyksiä valtion oikeuksista sijoittajia koskettavaan sääntelyvallankäyttöön on määrä vielä täsmentää. On kuitenkin kyseenalaista voidaanko ja halutaanko täsmennyksistä tehdä kyllin vahvat, jotta oikeustoimilla uhkaaminen menettää kokonaan merkityksensä vallankäytön muotona.

Sopimuksen muut mahdolliset ongelmat ja odotetut hyödyt eivät ole riippuvaisia sijoittajansuojan toteutumisesta. Koska kyseessä on kuitenkin todennäköisesti eniten kritiikkiä herättänyt osa sopimusta, sijoittajansuoja tarjoaa mahdollisuuden poliittiseen taktikointiin: jos sijoittajansuoja jätetään pois lopullisesta sopimuksesta, sopimusta ei välttämättä tarvitse hyväksyttävä EU:n jäsenmaiden kansallisissa parlamenteissa vaan EU:n parlamentin ja Euroopan unionin neuvoston hyväksyntä riittää. Tämän vuoksi julkinen keskustelu myös muista sopimukseen liittyvistä ongelmista on tarpeen.

Toinen sopimukseen sisältyvä, demokratian kannal-

ta merkittävä ongelma liittyy sääntely-yhteistyöhön. Mikäli sopimus toteutuu, se synnyttää uusia ylikansallisia hallinnon instituutioita, joiden tehtävänä on valvoa sopimuksen täytäntöönpanoa ja edistää transatlanttista sääntely-yhteistyötä. Vaikka uusien hallintoelinten toimenkuva on selkeästi poliittinen, eivät ne neuvotteluista saatavilla olevan tiedon mukaan tulisi olemaan demokraattisesti valittuja ja poliittisesti vastuunalaisia. Nykymuodossaan sopimuksen kirjaukset sääntely-yhteistyöstä näyttäisivät lisäksi avaavan oven integraation syventämiselle ilman demokraattisia päätöksiä.

Palvelukaupan ja julkisten hankintojen osalta TTIP-sopimuksen suurimmat ongelmat liittyvät sen epäsuoriin vaikutuksiin. Kärjistyksiin taipuvaisessa kansalaiskeskustelussa sopimuksen pelätään toimivan välineenä julkisten palveluiden alasajamiseksi ja niitä koskevien laatuvaatimusten heikentämiseksi. Tämän arvion mukaan TTIP-sopimuksella ei suoraan olisi tällaisia vaikutuksia: sopimus ei vaikuttaisi muun muassa kansallisten hankintakriteerien sisältöihin vaan ainoastaan laajentaisi ne koskemaan useampia toimijoita. Käytännössä sopimus voi kuitenkin johtaa pelättyihin vaikutuksiin epäsuorasti, mikäli sen myötä kovenevat tehokkuusvaatimukset ja kilpailu pahentavat julkistalouksien kestävyysvajetta. Huolta sopimuksen vaikutuksista kansalaisten perusoikeuksien turvaamiseen voidaan siis pitää oikeutettuna.

Julkistalouden rahoitusongelmien kannalta huonolta näyttää myös se, että sopimus jatkaa rahoituspalveluiden osalta EU:ssa talouskriisin hoitamiseksi toteutettua talouskuripolitiikan, rakennemuutosten ja sopeuttamisohjelmien linjaa. Valtioiden rahoituspoljia niin ikään heikentäviin rahoitusmarkkinoiden ongelmiin, kuten veronkiertoon, sopimuksessa ei esitetä ratkaisuja.

TTIP-sopimus tulisi toteutuessaan mitä ilmeisimmin heikentämään valtion roolia markkinoiden säätelijänä. Monen mielestä tämä olisikin toivottavaa. Kysymys valtion ja markkinoiden keskinäisistä suhteista

on kuitenkin yksi politiikan ydinkysymyksistä, ja oikea paikka käsitellä sitä on demokraattisesti valituissa parlamenteissa. Jos nykyiset päättäjät allekirjoittavat TTIP-sopimuksen, tulevat he samalla sinetöineeksi markkinoita suosivan päätöksen ylikansallisella tasolla myös tulevien hallitusten puolesta.

TTIP-sopimuksella EU ja Yhdysvallat sitoutuvat lähentämään voimassaolevaa sääntelyään. Muun muassa GMO-ruokaa ja elintarviketurvallisuutta koskeva sääntely on EU:ssa ja Yhdysvalloissa hyvin erilaista. Jos erilaisella sääntelyllä saavutetaan sama lopputulos, on sääntelyä tarkoituksenmukaista yhdenmukaistaa. Käytännössä näin ei kuitenkaan ole, vaan EU:n nykyinen GMO-ruokaa ja elintarviketurvallisuutta koskeva sääntely tuottaa kuluttajan ja ympäristön kannalta korkeamman suojelun tason kuin Yhdysvaltain vastaava sääntely. TTIP-sopimus ei sinällään muuttaisi EU:ssa voimassaolevaa GMO-ruokaa ja elintarviketurvallisuutta koskevaa lainsäädäntöä. Koska EU:n nykyinen korkea suojelun taso kuitenkin perustuu käytännössä EU:n WTO-sopimusten rikkomiseen, on odotettavissa, että TTIP-sopimus voi johtaa käytäntöjen muuttumiseen ja siten suojelun tason heikkenemiseen.

TTIP-sopimuksella on määrä vahvistaa tieteellisten asiantuntijaorganisaatioiden valtaa ja vähentää politiikan roolia GMO-ruokaa ja elintarviketurvallisuutta koskevassa päätöksenteossa. Lisäksi sopimukseen kaavailtu sääntely-yhteistyö näyttäisi mahdollistavan sen, että sääntöjä ja käytäntöjä voidaan kehittää tulevaisuudessa viranomaisten välisenä yhteistyönä, ilman demokraattista väliintuloa. Huolet EU:n GMO-ruokaa ja elintarviketurvallisuutta koskevan sääntelyn löyhenemisestä ja kansalaisten äänen huomioimisesta niitä koskevassa sääntelyssä vaikuttavakin perustelluilta.

Sääntely-yhteistyön tiivistämisellä pyritään vähentämään myös alueiden välillä tällä hetkellä vallitsevia kaupan teknisiä esteitä. Tällaisia ovat muun muassa EU:n kemikaaliturvallisuuden, kasvihuonekaasujen, polttoaineiden laadun ja biopolttoaineiden tuotantovaatimuksia koskevat kriteerit. Vaikka virallisissa tiedonannoissa väitetään, ettei sopimus heikentäisi EU:n korkeatasoista lainsäädäntöä, neuvotteluosapuolten huomattavasti toisistaan poikkeavat tavat määritellä ”korkea suojelun taso” jättävät liikaa tulkinnanvaraa, jotta kansalaisten huolet turvallisuudesta ja sopimuksen ympäristövaikutuksista voitaisiin todeta aiheettomiksi.

Kuva: Ernst-Christoph Stolper

Yksi sopimuksen ongelmarypäs liittyy sääntöihin ja globaaleihin standardeihin. Immateriaalioikeuksien osalta sopimuksen tavoitteet omaisuudensuojan vahvistamisesta voivat johtaa verkonvalvonnan kiristämiseen ja siten yksityisyyden suojan vaarantumiseen. Sopimuksella on määrä vahvistaa myös patenttioikeuksia ja yhtenäistää rinnakkaislääkkeitä koskevien käytäntöjä, mutta muun muassa kansallisiin lääkkeiden hintojen säätelyjärjestelmiin ei käsillä olevan tiedon mukaan oltaisi puuttumassa. Energiasektorilla sopimuksesta seuraava EU:n energiantuonnin painopisteen siirtyminen Venäjältä Yhdysvaltoihin lisäisi todennäköisesti kasvihuonekaasupäästöjä merkittävästi samalla kun EU:n energiariippuvuus Venäjästä vähenisi. Kestävää kehitystä ja työoikeuksia sopimus ei näyttäisi ainakaan vahvistavan: sopimuksen myötä voimistuva kilpailu voisi päinvastoin epäsuorasti hei-

kentää mahdollisuuksia edistää kestävää kehitystä ja työoikeuksien vahvistamista Euroopassa.

Sopimukseen sisältyvässä, muiden kuin valtioiden ja sijoittajien välisten riitojen sovittelumenettelyssä valta tulkita sopimusta riitatilanteissa annetaan demokraattisen oikeusjärjestelmän ulkopuoliselle, kauppaoikeuden asiantuntijoista koostuvalle riitojen ratkaisupaneelille. Sopimusta tulkittaisiin WTO:n vapaakauppasopimusten ja WTO-tuomioistuimen päätösten mukaisesti. On näin ollen todennäköistä, että riitojen ratkaisussa kauppaoikeudellinen näkökulma tulisi korostumaan muun muassa perusoikeuksien, ihmisoikeuksien ja ympäristölainsäädännön kustannuksella.

Mikäli riitojensovittelumenettely toteutetaan suunnitteilla olevassa muodossaan, tulisi se lisäksi olemaan voimakkaasti ristiriidassa oikeusvaltion periaatteiden kanssa. Oikeusvaltion ydinperiaatteisiin kuuluu, että lainsäädännöstä vastaa perustuslaissa asetettuja toimintaperiaatteita noudattaen demokraattisesti valittu parlamentti. Riitojensovittelupaneelin valintamenettely ei ole demokraattinen. Käytännössä se tulisi kuitenkin päätöksillään luomaan transatlanttista oikeutta. Oikeusvaltion periaatteiden vastaista on niin ikään se, ettei menettelyyn sisälly valitusoikeutta.

Yleisesti ottaen voidaan todeta, että sopimusneuvotteluista tällä hetkellä saatavilla oleva tieto tukee suurelta osin sitä kritiikkiä, jonka perusteella jo liki puolitoista miljoona eurooppalaista on allekirjoittanut kansalaisaloitteen TTIP-sopimusta vastaan. Mikäli sopimus toteutuisi nyt neuvoteltavassa muodossaan, tulisi se laajentamaan markkinoita, vahvistamaan kilpailua, purkamaan demokraattista sääntelyä ja heikentämään julkisen vallan roolia yhteiskunnassa. Sopimus edistäisi ylikansallista hallintaa kauppaoikeuden periaattein ja vauraimman vähemmistön hyväksi. Asettuessaan kiinteästi osaksi sitä jatkumoa, jonka seurauksena Euroopan valtiot kärsivät velkakriisistä, sopimus pahentaisi valtioiden rahoituson-

gelmia. Eurooppalaisten enemmistön hyvinvoinnin ja turvallisuuden sekä ympäristön kannalta sopimuksen toteutuminen tällä hetkellä kaavaillussa muodossaan (tai nyt saatavilla olevien tietojen perusteella) vaikuttaakin lähinnä joko huonolta tai hyvin huonolta asialta.

Peliä ei kuitenkaan ole vielä menetetty. Kun neuvotteluja on käyty kohta kaksi vuotta ja kansalaisten kritiikki on jatkuvasti vahvistunut, EU:n komissio on ottanut ainakin osan sopimusta kohtaan esitetystä kritiikistä huomioon ja verrattain paljon tietoa sopimuksesta on tuotu julkisesti saataville. Tiedon julkistaminen edistää kansalaiskeskustelua ja voi antaa Euroopan parlamentille ja Euroopan unionin neuvostolle todellisen mahdollisuuden vaikuttaa sopimuksen sisältöön. Ymmärrys siitä, minkälaisia uhkia sopimukseen sisältyy, on ensimmäinen askel niiden välttämiseksi.

Koska neuvottelut ovat edelleen käynnissä, arviot sopimuksen todellisista vaikutuksista ovat luonteeltaan oletuksia. Niiden toteutumisen todennäköisyys riippuu eurooppalaisen demokratian vahvuudesta ja siitä, mitä eurooppalaiset sopimukselle haluavat tehdä. Kansainvälisen talousjärjestelmän ja hallinnon ydinongelmiin kuuluu kuitenkin juuri demokraattisten instituutioiden heikkous. Vaikka ihmisten toimeentulo, työelämä ja kulttuuri ovat nykyisin kaikkialla monin tavoin sidoksissa globaaleihin ja kansainvälisiin kehityskulkuihin, vahvoja eurooppalaisia puolueita ei ole ja demokratiaa hallinnoivat yhä kansalliset puolueet. Niin sanottu demokratiavaje on ongelma myös EU:n sisäisessä hallinnossa.

Globalisoituneessa maailmassa valtioiden ja alueiden välisen yhteistyön vahvistamista voidaan lähtökohtaisesti pitää hyvänä asiana. Transatlanttista integraatiota eteenpäin vievällä sopimuksella voitaisiin periaatteessa nostaa myös demokratia kansallisten rajojen yläpuolelle. Nyt neuvoteltavan sopimuksen tavoitteena se ei näytä olevan.

Lähdeluettelo

ARVIOINNIN POHJANA KÄYTETTY AINEISTO

Euroopan komissio (14.06.2013), UKK: Transatlanttinen kauppa- ja investointikumppanuus EU:n ja Yhdysvaltojen välillä. Saatavilla http://ec.europa.eu/finland/pdf/usa_kumppanuussopimus_130614_fi_liite.pdf

Euroopan komissio (7/2013), Trade Cross-cutting disciplines and Institutional provisions. Saatavilla http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/july/tradoc_151622.pdf

Euroopan komissio (9/2013a), Transatlanttinen kauppa ja investointi kumppanuus. Sääntelyosa. Saatavilla http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/october/tradoc_151807.pdf

Euroopan komissio (26.11.2013), Investment Protection and Investor-to-State Dispute Settlement in EU Agreements. Saatavilla http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/november/tradoc_151916.pdf

Euroopan komissio (27.1.2014), Cooperation on financial services regulation. Saatavilla http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/january/tradoc_152101.pdf

Euroopan komissio (14.05.2014a), EU position on chemicals. Saatavilla http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/may/tradoc_152468.pdf

Euroopan komissio (14.05.2014b), EU Position Paper on Pharmaceutical Products. Saatavilla http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/may/tradoc_152471.pdf

Euroopan komissio (4.7.2014), Protecting public services in TTIP and other EU trade agreements. Saatavilla <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1115>

Euroopan komissio (12.6.2014), Transatlantic Trade & Investment Partnership Advisory Group. Saatavilla http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/july/tradoc_152685.pdf

Euroopan komissio (17.12.2014a), Onko EU:n pakko muuttaa muuntogeenisiä organismeja koskevaa lainsäädäntöään? Saatavilla http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip/questions-and-answers/index_fi.htm

Euroopan komissio (17.12.2014b), Pitääkö minun olla huolissani kuluttajien, ympäristön ja terveyden suojelusta EU:ssa? Saatavilla, ks. Euroopan komissio 17.12.2014a.

Euroopan komissio (1/2015a), TEXTUAL PROPOSAL SANITARY AND PHYTOSANITARY MEASURES (SPS). Saatavilla http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/january/tradoc_153026.pdf

Euroopan komissio (1/2015b), Factsheet: Pharmaceuticals in TTIP. Saatavilla http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/january/tradoc_153010.4.7%20Pharmaceuticals.pdf

Euroopan komissio (1/2015c), Factsheet: Trade and Sustainable Development (TSD) in TTIP. Saatavilla http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/january/tradoc_153013.1%20TSD.pdf

Euroopan komissio (1/2015d), European Union's initial proposal for legal text on "Dispute Settlement (Government to Government)". Saatavilla http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/january/tradoc_153032.pdf

Euroopan komissio (10.2.2015), Initial Provision fo Chapter [] Regulatory Cooperation. Saatavilla http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/february/tradoc_153120.pdf

Euroopan unionin neuvosto (2013), Directives for the negotiation on the Transatlantic Trade and Investment

Partnership between the European Union and the United States of America. Saatavilla <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11103-2013-DCL-1/en/pdf>

Euroopan unionin neuvosto (27.5.2014): Non-paper on a Chapter on Energy and Raw Materials in TTIP. Saatavilla <https://www.scribd.com/doc/233022558/EU-Energy-Non-paper>

High Level Working Group on Jobs and Growth (2013), Final Report. Saatavilla http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/february/tradoc_150519.pdf

ICSID (2014a), Annual Report. https://icsid.worldbank.org/apps/ICSIDWEB/resources/Documents/ICSID_AR14_ENG.pdf

ICSID (2014b), The ICSID Caseload – Statistics. [https://icsid.worldbank.org/apps/ICSIDWEB/resources/Documents/ICSID%20Web%20Stats%202014-2%20\(English\).pdf](https://icsid.worldbank.org/apps/ICSIDWEB/resources/Documents/ICSID%20Web%20Stats%202014-2%20(English).pdf)

ICSID (2015), Search Case: concluded cases. <https://icsid.worldbank.org/apps/ICSIDWEB/cases/Pages/AdvancedSearch.aspx?cs=CD28>

USTR (2014a): U.S. Objectives, U.S. Benefits In the Transatlantic Trade and Investment Partnership: A Detailed View, 4/2014. [Http://www.ustr.gov/about-us/press-office/press-releases/2014/March/US-Objectives-US-Benefits-In-the-TTIP-a-Detailed-View](http://www.ustr.gov/about-us/press-office/press-releases/2014/March/US-Objectives-US-Benefits-In-the-TTIP-a-Detailed-View)

USTR (2014b): 2014 National Trade Estimate Report on Foreign Trade Barriers. [Http://www.ustr.gov/sites/default/files/2014%20NTE%20Report%20on%20FTB.pdf](http://www.ustr.gov/sites/default/files/2014%20NTE%20Report%20on%20FTB.pdf)

USTR (2014c): 2014 Report on Sanitary and Phytosanitary Measures. [Http://www.ustr.gov/sites/default/files/FINAL-2014-SPS-Report-Compiled_0.pdf](http://www.ustr.gov/sites/default/files/FINAL-2014-SPS-Report-Compiled_0.pdf)

USTR (2014d): 2014 Report on Technical Barriers to Trade. [Http://www.ustr.gov/sites/default/files/2014%20TBT%20Report.pdf](http://www.ustr.gov/sites/default/files/2014%20TBT%20Report.pdf)

WTO (1995a), GATS. Saatavilla <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1995/19950005>

WTO (1995b), Suomen erityiset sitoumukset. Saatavilla http://i-tip.wto.org/services/GATS_Detail.aspx/?id=Finland§or_path=

WTO (1995c), SPS. Saatavilla https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1995/19950005/19950005_2#idp6760448

WTO (1995d), TRIPS. Saatavilla <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1995/19950005>

MUUT LÄHTEET

Adlung, Rudolf & Carzaniga, Antonia (2001), “Health services under the General Agreement on Trade in Services”, Bulletin of the World Health Organization, 79 (4): 352–364.

ATTAC AT (2013), Greek Bail-Out: 77% went into the Financial Sector. Saatavilla <http://www.attac.at/news/detailansicht/datum/2013/06/17/greek-bail-out-77-went-into-the-financial-sector.html>

Bartsch, Detlef (2014): “GMO regulatory challenges and science: a European perspective”. Journal of Consumer Protection and Food Safety, 9(1), 51–58.

Bertelsmann Foundation (2013), Transatlantic Economic and Trade Partnership. Who Benefits from a Free Trade Deal? Saatavilla <http://www.bfna.org/sites/default/files/TTIP-GED%20study%2017June%202013.pdf>

BIO (2013), Transatlantic Trade and Investment Partnership. Comments Submitted by: Biotechnology Industry Organization (BIO). Saatavilla <http://www.bio.org/sites/default/files/BIO%20TTIP%20submission%20May%202013%20final%205%2010%2013.pdf>

Block, Richard (2003), Bargaining for Competition: Law Research and Case Studies. Kalamazoo, MI: W.E. Upjohn Institute for Employment Research.

BusinessEurope (2012), Jobs and Growth through a Transatlantic Economic and Trade Partnership. Saatavilla <http://www.besbusiness.eu/content/default.asp?PageID=568&DocID=30028>

Capaldo, Jeronim (2014), The Transatlantic Trade and Investment Partnership: European Disintegration, Unemployment and Instability. Global Development and Environmental Institute. Working Paper No. 14-03.

Center for International Environmental Law (CIEL) (2014), Toxic partnership A critique of the ACC-CEFIC proposal for trans-Atlantic cooperation on chemicals. Saatavilla http://www.ciel.org/Publications/ToxicPartnership_Mar2014.pdf.

Control of Toxic Substances (TSCA). US Code 2014, Title 15, Chapter 53. Saatavilla <http://www.law.cornell.edu/uscode/text/15/chapter-53/subchapter-I>

Corporate Europe Observatory (2014), Still not loving ISDS: 10 reasons to oppose investors' super-rights in EU trade deals. Saatavilla <http://corporateeurope.org/international-trade/2014/04/still-not-loving-isds-10-reasons-oppose-investors-super-rights-eu-trade>

Daily Mail (21.06.2013), Revealed: Shocking list of popular foods and drinks readily available in U.S. grocery stores that are BANNED in other countries because their chemicals are deemed 'dangerous'. Saatavilla <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2345564/Shocking-list-US-foods-BANNED-countries-containing-dangerous-chemicals.html>

Davies, P. (2013), "Trade Agreement Could Lock National Health System into Competitive Market, Campaign Groups Say", British Medical Journal, Vol. 347: 4529.

Declaration of Atlantic Unity 1954. Freedom & Union, Vol. 9, No. 9, October 1954. Saatavilla <http://streit-council.org/index.php?page=selected-early-articles-1951-1966>

Egan, Kim (24.09.2013), Is Europe the New America? Saltbox Consulting. Saatavilla <http://saltboxlaw.com/tag/ema/>

Erixon, Fredrik & Bauer, Matthias (2010), A Transatlantic Zero Agreement: Estimating the Gains from Transatlantic Free Trade in Goods. ECIPE Occasional Paper, No. 4/2010.

Euroopan komissio (2010), Eurobarometer 73.1. Biotechnology. Saatavilla http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_341_en.pdf

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus N:o 1907/2006 (REACH). Saatavilla http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/chemicals/documents/reach/index_en.htm

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/24/EU (hankintadirektiivi). Saatavilla <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0024&from=EN>

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2009/28/EY (RES-direktiivi). Saatavilla <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0028&from=FI>

Europa (2014): Julkiset hankinnat. Saatavilla http://europa.eu/youreurope/business/public-tenders/rules-procedures/index_fi.htm

Eurostat (2014a), Energy dependency rate, EU-28, 2002-12. Saatavilla [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/File:Energy_dependency_rate,_EU-28,_2002%E2%80%9312_\(%25_of_net_imports_in_gross_inland_consumption_and_bunkers,_based_on_tonnes_of_oil_equivalent\)_YB14.png](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/File:Energy_dependency_rate,_EU-28,_2002%E2%80%9312_(%25_of_net_imports_in_gross_inland_consumption_and_bunkers,_based_on_tonnes_of_oil_equivalent)_YB14.png)

Eurostat (2014b), Main origin of primary energy imports, EU-28, 2002-12. Saatavilla [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/File:Main_origin_of_primary_energy_imports,_EU-28,_2002%E2%80%9312_\(%25_of_extra_EU-28_imports\)_YB14.png](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/File:Main_origin_of_primary_energy_imports,_EU-28,_2002%E2%80%9312_(%25_of_extra_EU-28_imports)_YB14.png)

EVIRA (2014): Raakamaidon ja ternimaidon tuotannon ja myynnin valvonta. Eviran ohje 16040/1. http://www.evira.fi/files/attachments/fi/evira/lomakkeet_ja_ohjeet/elintarvikkeet/laitokset/raakamaito_eviran_ohje_16040_1_fi.pdf

EVM (2014), Spain's Ecit, Conclusion of ESM financial assistance programme for Spain: an overview. Saata-

villa <http://www.esm.europa.eu/assistance/spain/index.htm>

FDA (2015), Facts about Generic Drugs. Saatavilla <http://www.fda.gov/Drugs/ResourcesForYou/Consumers/BuyingUsingMedicineSafely/UnderstandingGenericDrugs/ucm167991.htm>

Financial Times (15.01.2014): EU opens up £450bn public sector procurement market. Saatavilla <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/346194f6-7dcc-11e3-b409-00144feabdc0.html#axzz3HCVmG5jQ>

Finlex EVM. Valtiovarainministeriön ilmoitus Euroopan vakausrakenteen perustamisesta tehdystä sopimuksesta, Annettu: 16.10.2014. Saatavilla <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2014/20140087>

FOE (2014), The hidden cost of EU trade deals. Saatavilla <https://www.foeeurope.org/hidden-cost-eu-trade-deals>

Francois, J. & Manchin, M. & Norberg, H. & Pindyak, O. & Tomberger, P. (2013): Reducing Transatlantic Barriers to Trade and Investment: An Economic Assessment. Centre for Economic Policy Research, London, commissioned for European Commission. Saatavilla http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/march/tradoc_150737.pdf

Henderson, Julie (2009), Eureko secures exit from Polish PZU row. Investment & Pension Europe. Saatavilla <http://www.ipe.com/eureko-secures-exit-from-polish-pzu-row/32881.fullarticle>

Hyryläinen, Esa (2014), New Public Managementin kukoistuskauten aikana syntynyt monikansallinen hallinnon uudistamiskäytäntö: Diskurssiivisen institutionalismin tulkinta. Hallinnon tutkimus 33: 4, 297–313.

Johnson, Renée (2012): U.S.-EU Poultry Dispute on the Use of Pathogen Reduction Treatments (PRTs). Congressional Research Service. [Http://www.fas.org/sgp/crs/misc/R40199.pdf](http://www.fas.org/sgp/crs/misc/R40199.pdf), 4.1.2015.

Juutinen, M. (2014a), Transatlanttinen kauppa ja sääntely. Teoksessa Aromaa & Mielonen (toim.) Pax Europaea. Helsinki: Suomen sadankomitea ry, 84–98.

Juutinen M. (2014b): Euroopan unionin ja Yhdysvaltain välinen vapaakauppasopimus. Teoksessa Kauppa se on, joka kannattaa, Libera-säätiö, 27–43. [Http://libera.fi/libera-uusi/wp-content/uploads/2014/12/Vapaa-kauppa-FINAL.pdf](http://libera.fi/libera-uusi/wp-content/uploads/2014/12/Vapaa-kauppa-FINAL.pdf)

Kaitila, Ville & Kotilainen, Markku (2013): EU:n ja Yhdysvaltojen mahdollisen kauppa- ja investointikumppanuussopimuksen vaikutuksia suomalaiselle elinkeinoelämälle ja yhteiskunnalle. ETLA Raportit No 8.

Kennedy, John F. (4.7.1962), Declaration of Interdependence. Saatavilla <http://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/RrjaDhW5B0OYm2zaJbyPgg.aspx>

Krajewski, Markus (2003): National Regulation and Trade Liberalization in Services. The Legal Impact of the General Agreement on Trade in Services (GATS) on National Regulatory Autonomy. London: Kluwer Law International.

Meyer, Henning & Luenen, Chris (2008), Transatlantic Economic Cooperation: A Reader. London: Global Policy Institute.

Mikkola, Hennamari (2009), Toimiiko kilpailu lääkäripalveluissa? Kunnallissalan kehittämissäätiö. Kunnat ja kilpailu -sarjan julkaisu nro 15. Saatavilla http://www.kaks.fi/sites/default/files/Kunnat%20ja%20kilpailu%2015_0.pdf

Monnet, Jean (1961), Peace Needs Quick Steps to Atlantic Union. Freedom & Union 1961. <http://streit-council.org/uploads/PDF/F&U%201961%20July-Aug-%20Peace%20Needs%20Quick%20Steps%20to%20Atlantic%20Union-%20Monnet.pdf>

NCEL (2.9.2014), Comments regarding the environmental review of the proposed Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP). National Caucus of Environmental Legislators (NCEL). Saatavilla <http://www.regulations.gov/#!documentDetail;D=USTR-2014-0012-0006>

OECD (2013), Economic Policy Reforms 2013. Going for Growth. Saatavilla <http://www.oecd.org/eco/growth/Taking-stock-of-reform-action-and-identifying-priorities-in-2013.pdf>

Patomäki, Heikki (2007), Uusliberalismi Suomessa. Lyhyt historia ja tulevaisuuden vaihtoehdot. Helsinki: WSOY.

Patomäki, Heikki (2014), Tulevaisuuden politiikka. Helsinki. Into.

Patomäki, Heikki & Teivainen, Teivo (2003): Globaali demokratia. Helsinki: Gaudeamus.

PhRMA (2014), Special 301 Submission. Pharmaceutical Research and Manufacturers of America (PhRMA). Saatavilla <http://www.phrma.org/sites/default/files/pdf/2014-special-301-submission.pdf>

Pugel, Thomas (2012), International Economics. New York: McGraw-Hill.

Ricardo, David (2001 [1817]), On the Principles of Political Economy and Taxation. Kitchener: Batoche Books.

Riksdag (20.11.2013), Vattenfalls rättsprocesser mot Tyskland. Saatavilla https://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Fragor-och-anmalningar/Interpellationer/Vattenfalls-rattsprocesser-mot_H110139/

Schukken, Ynte & Wilson, David & Welcome, Francis & Garrison-Tikofsky, Linda & Gonzalez, Ruben (2003): "Monitorin udder health and milk quality using somatic cell counts". Veterinary Research 34 (5): 579–596.

Sopimus Euroopan unionin toiminnasta (SEUT), artikla 207, Pöytäkirja (N:o 26) Yleistä etua koskevista palveluista. Euroopan unionin virallinen lehti 26.10.2012. Saatavilla <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=FI>

Sorsa, Ville-Pekka & Eskelinen, Teppo (2012), Institutionaalisten faktojen tuotanto talouspuheessa. Politiikka 53: 3, 169–187.

STOP TTIP 2014. Kansalaistoimijoiden ja kansalaisaloitteen verkkosivu: <https://stop-ttip.org/>

Stiglitz, Joseph (2004), Globalisaation sivutuotteet. Jyväskylä: Like.

Stiglitz, Joseph (2010), Freefall. Free Markets and the Sinking of the Global Economy. London: Allen Lane.

Streit, Clarence (1940), Union Now. The Proposal for Inter-democracy Federal Union. (Shorter version). New York: Harper Brothers.

Suomen säädöskokoelman n:o 318/2008: Kazakstanin kanssa sijoitusten edistämisestä ja vastavuoroisesta suojaamisesta tehdyn sopimuksen voimaansaattamisesta ja sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta.

SUPER (2012), Lähi- ja perushoitajien työhyvinvointi 2012. Saatavilla http://www.superliitto.fi/site/assets/files/4691/l_hi-_ja_perushoitaja.pdf

TABD & ERT & BE (2012), Forging a Transatlantic Partnership for the 21st Century. Business Roundtable, the TransAtlantic Business Dialogue ja the European Round Table of Industrialists. Saatavilla http://ec.europa.eu/enterprise/policies/international/cooperating-governments/usa/jobs-growth/files/consultation/regulation/10b-br-tabd-ert-annex_en.pdf

TEKES (2012), Palvelujen ulkoistus. Saatavilla https://www.tekes.fi/globalassets/global/ohjelmat-ja-palvelut/ohjelmat/innovaatiot-sosiaali--ja-terveyspalveluissa/palvelujen_ulkoistaminen.pdf

The Transatlantic Economic Partnership (1998). Teoksessa Meyer & Luenen (toim.), Transatlantic Economic Cooperation: A Reader. London: Global Policy Institute.

Tiihonen, Seppo (2004), Maailmanpankin hyvä hallinta. Hallinnon tutkimus 24 (1): 15–29.

Työterveyslaitos (2014), Nanomateriaalit. Saatavilla <http://www.ttl.fi/fi/tyoymparisto/nanomateriaalit/Sivut/default.aspx>

UM (2014), WTO - perustamissopimus ja liitesopimukset. Ulkoasiainministeriö. Saatavilla <http://formin.finland.fi/public/default.aspx?nodeid=31929&contentlan=1&culture=fi-FI>

Varoufakis, Yanis (2014): Maailmantalouden Minotauros. Tampere: Vastapaino.

White House (28.11.2011), Fact Sheet: High-Level Working Group on Jobs and Growth. Saatavilla <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/11/28/fact-sheet-high-level-working-group-jobs-and-growth>

WTO (2009), Dispute DS389. European Communities — Certain Measures Affecting Poultry Meat and Poultry Meat Products from the United States. [Http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds389_e.htm](http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds389_e.htm)

WTO (2014), Services negotiations. Saatavilla http://www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/s_negs_e.htm

WTO (2015a), You have selected to view all the disputes citing Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures with European Union (formerly EC) as respondent. Saatavilla http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/find_dispu_cases_e.htm?year=any&subject=*&agreement=A19&member1=*&member2=EEC&complainant1=true&complainant2=false&respondent1=false&respondent2=true&thirdparty1=false&thirdparty2=false#results

WTO (2015b), European Communities — Measures Concerning Meat and Meat Products (Hormones). Saatavilla http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds26_e.htm

WTO (2015c), Approval and Marketing of Biotech Products. Saatavilla http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/1pagesum_e/ds291sum_e.pdf